

Catechesis Davidis Chytraei

<https://hdl.handle.net/1874/416641>

4
Catechesis

DAVIDIS
CHYTRÆI,

Postremò nunc ab ipso Au-
tore recognita, &
multis in locis
aucta.

LIPSIÆ

ANNO

M. D. LXXXII.

PIO ET CANDIDO
LECTORI.

FILIVM DEI DOCTOREM ET SER-
uatorem nostrum IESVM CHRISTVM
ardentibus votis quotidie precor, vt omnes
in Scholis docentes, & discentes, & me in eis, Spi-
ritu suo Sancto, ipse doceat & gubernet, vt ipsi
grata, & teneræ ætati, quæ seminarium est Eccle-
siæ & Reipublicæ salutaria discam & doceam. Cum
autem in hac Balthici litoris Sarepta studijs serui-
rem: tradidi auditoribus, inter cætera, hæc Cate-
cheseos Christianæ elementa, ex locis Theologicis
præcipue ediscenda. Quæ ante viginti annos, me
planè inscio & ignaro, à præceptore & collega tum
meo, D. Iohanne Aurifabro, primum typogra-
pho data & exprimi cœpta sunt. Ea cum aliquoties
à me deinceps retexta & aucta, in multis scholis v-
surpari intelligerem: denuò adhibitis collegis meis,
hoc mense relegi. Ac ne prolixitas discentes remo-
raretur: typis grandioribus, pauca, quæ pueris ad
ediscendū initio vtiliter proponi iudicauimus: cæte-
raverò quæ statim mādari memoriæ nō est necesse,
exiliorib. literis, excudi à typographo periciuimus,
& quanquam tenuem adhuc & puerilem hunc li-
bellum esse, & multiplici lima indigere ipse agno-
sco: tamen nihil in eo mutare deinceps decreui.
DEVM precor, vt studijs piæ inuenturis bene-
dicat, & depositum veræ doctrinæ purum & illiba-
tum inter nos custodiat & tueatur. Vespera
iam venit, nobiscum CHRISTVS
maneto, Extingui lucem nec
patiare tuam. Die Lucæ.

Anno 1575.

CLARISSIMI

VIRI, NOBILITATE
GENERIS ET VIR-

TUTE PRAESTANTIS, D. PE-

tri à Menzingen, equitis aurati, &

Meccenatis, optimè de se me-

riti, filio Bernardo à

Menzingen

David Chytræus

S. D.

VIRISSIMA

& optima pars generis
humani, & semin-

arium ac flos Eccle-

sia DEI præcipuus,

est tenera ætas, quæ

donum Spiritus San-

cti in Baptismo acce-

ptum retinens, veram de Deo & Redem-

tore nostro IESU CHRISTO do-

ctrinam studiosè discit, & casta mente,

simpliciter ac pura fide Deum inuocat, &

alacriac læto corde pro beneficijs ab eo

acceptis gratias agit, & in studijs & reli-

quæ vitæ partibus mandata officia exe-

quens, DEO & parentibus reuerenter

obcedit.

E P I S T O L A

Præcipuè igitur placent Deo primæ
 ætatis studia: invocatio, obedientia, &
 laudes quantumuis infirma & balbutien-
 ti voce Deum celebrantes. Sicut hæc in-
 genti gloria ornatur à Christo, quòd
 non modò probetur & iucunda ac curæ
 sit DEO, verùm etiam laudes DEO per-
 ficiat, & Christo inserta, regni cœlestis ci-
 uis existat. *Talium est enim re-*

gnum cœlorum: inquit Chri-
stus, Et: Non est voluntas
Patris cœlestis, ut pereat unus
de paruulis istis. Nisi conuer-
si fueritis & statis sicut pueri,
non ingrediemini in regnum
cœlorum. Item, Ex ore Infan-
tium & lactentium perfecisti
laudem.

Hæc ampla & gloriosa teneræ ætatis
 præconia, singuli parentes & præcepto-
 tes, in suis cubiculis & Musæis inscri-
 bant, & quantus thesaurus ipsis com-
 mendatus sit in docendâ & regenda iu-
 uentute

uentute considerent, & se præclare de Ecclesia Dei mereri, & cultum Deo gratissimum præstare sciant, cum in suis familijs & scholis, *καὶ ἐν γένεσι καὶ ἐν ἀσκήσει*, & pueritiam de Deo & Redemptore nostro IESV CHRISTO fideliter erudiunt, & vnâ cum primis artibus & literis, seu potius cum lacte nutricis, succo veræ agnitionis Dei, & pietatis ac cæterarum virtutum Deo placentium imbuunt. Omnino enim teneris puerorum mentibus instillari necesse est, quidquid radices agere & firmiter hæere in omni reliqua ætate volumus.

Prima autem & summa omnium, qui homines à DEO conditi & per Filium ipsius redempti sunt, cura & sollicitudo hæc esse debet, vt DEVM conditorem & Redemptorem nostrum IESVM CHRISTVM rectè agnoscant, & vero timore ac fide, & omnibus pietatis officijs ab ipso mandatis religiosè colant. Etsi enim non omnes, qui in studijs versamur, ex professo Theologi esse possumus: nam hæc hominum vita multis etiam alijs artibus indiget: tamen omnes, qui se homines dici volunt, aliquid temporis discendæ veræ de Deo doctrinæ, quam immensa bonitate certis scriptis

comprehensam Deus Ecclesie tradidit, & veræ sui agnitionis & inuocationis & consiliorum actionumq; vitæ omnium normam esse voluit, tribuendum esse intelligunt. Cumq; agnitio & inuocatio DEI, Filij ipsius Domini nostri IESV CHRISTI, ad omnes homines & ad omnes ætates pertineat: profectò non senes tantum, & prudentia ac eruditione præstantes, sed teneram quoq; & puerilem ætatem imbui vera pietate & agnitione Dei, & ad librorum sacrorum & doctrinæ in eis traditæ lectionem & studia, præsertim in scholis & familijs Christianis, assuefieri oportet, sicut grauissima hæc oracula diuina, primæ ætati, studia doctrinæ à Deo traditæ mandant: A puero sacras literas noueris, quæ te possunt erudire ad salutem per fidem in CHRISTO IESV. Item, Erunt verba, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis, seu, vt Ebraei fontes habent, AC VES ea liberis tuis, hoc est, diligenter & accuratè limata & illustrata propones, & assiduè repetes & inculcabis, & feuerè à liberis tuis diligentiam discendi exiges & dictata reposces. Notum est & Pauli præceptum: *Edu-*
cate

cate liberos in disciplina & doctrina Domini: quod non tantum mores primæ ætatis honestè, & diligenter regi, & ingenia litteris ac optimarum artium cognitione excoli, verum etiam doctrinam de DEO & Domino nostro IESU CHRISTO in libris sacris traditam, ipsis legendam & discendam proponi, & assiduè inculcari & infigi iubet. Et Psalmus 78.

Mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis, & filij, qui nascentur, narrabunt ea filiis suis, ut ponant in DEO fiduciam suam, & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius seruent. Psalm. 119. Qua re mundam facit adolescens viam suam? custodiendo sermones tuos.

Hæc seuerissima mandata Dei, quæ &

ipsis adolescentibus, sacrarum literarum & verbi diuini studium & custodiam diligentem præcipiunt, & parentes præcipuè ac præceptores, qui in parentum locum succedunt, liberis suis ac discipulis semina veræ de Deo doctrinæ instillare iubent, Me etiam impulerunt, vt in hac Balthici littoris Sarepta, in quam fato quodam meo delatus sum, pro officij mei ratione, iuuentuti studiosæ summam doctrinæ diuinitus traditæ, distributam in paucos locos, & additis definitionibus ac partitionibus illustratam, ante sedecim annos proponerem: & velut *ἐπιτομὴν* locorum Theologicorum Philippi, quos tunc profitebar, tradere conarer.

Eam veræ de Deo doctrinæ methodum, superiori anno à me recognitam, & multis definitionibus, alijsq; vtilibus quæstionibus auctam, Tibi, carissime BERNHARDE, dedico: tum vt clarissimi patris tui, & beneficiorum, quæ ab ipso, sumtus studiorum mihi in aliquot Academijs benignè & liberaliter suppeditante, amplissima & planè paterna accepi, memoriam gratam me conferuare, qualicunq; testimonio ostenderem: tum vt tibi studia doctrinæ & virtutis,

tutis, magna cum spe & expectatione omnium nostrum ingresso gratularer: & quanquam scio à viris eruditissimis & optimis præceptoribus tuis eadem te isthic quotidie audire, tamen meo etiam loco hortator essem, vt eximiam generis nobilitatem, eximiæ eruditionis & virtutis ornamentis augeres, & cæterarum artium & linguarum studijs, veram de Deo & redemptore nostro IESU CHRISTO doctrinam adiungeres.

Cum enim Fines studiorum proximi & immediati sint, Sapientia seu cognitio rerum, & facultas rectè & perspicuè de rebus propositis dicendi aut scribendi: primus & summus sapientiæ & virtutis gradus est agnitio Dei seu pietas vera, vt grauissimè dixit religiosa antiquitas: ἡ τὸ θεοῦ γνῶσις σοφία ἐστὶ καὶ ἀρετὴ ἀληθινή, ἡ δὲ ἄγνοια, ἀμαθία ἢ καὶ κακία ἐναργής. Vt autem alijs animantibus homines ratione & oratione excellunt: ita homo homini præstat his ipsis dotibus doctrina excultis & politis.

Maximè igitur natos in familijs nobilibus & Heroicis, quos reliquæ hominum multitudini præesse & publica gubernationis consilia regere Deus voluit, præ cæteris se doctrina liberalium arti-

um & diuinarum humanarumq; legum
 noticia, & imprimis agnitione Dei, iusti-
 tia & pietate vera instruere & exornare
 decet, vt quemadmodum loco & ordine,
 seu splendore familiæ & opibus, ita etiam
 sapientia, pietate & iustitia ac doctrina
 cæteris hominibus antecellant. Funda-
 mentum enim veræ nobilitatis est, non
 maiorum dignitas tantum & opes poste-
 ris relicta, sed virtus, sapientia, iustitia,
 fortitudo, doctrina & eloquentia exi-
 mia, quæ Dei gloriæ, patriæ, Ecclesiæ ac
 Reipublicæ seruit, & de reliquo genere
 humano bene meretur. Etsi autem, cum
 diuinitus ordinum distinctio facta sit,
 præstantes ad virtutem inclinationes, &
 motus animorum acriores & ardentio-
 res, in familijs Heroicis propagari con-
 sentaneum est: tamen hos doctrina & le-
 gibus ac disciplina, & exemplis honestis
 exuscitari, regi & expoliri oportet.

AC LEGES & Regulas consiliorum
 & actionum vitæ honestarum ferè omni-
 um, tum in multis alijs, præcepta institu-
 tionis vitæ & morum laudabilium conti-
 nentibus scriptis, tum verò etiam in hoc
 Catecheseos libello breuiter expositas
 habes, virtutum omnium & officiorum
 Deo & alijs hominibus, & nobis ipsis de-
 bitorum

D E D I C A T O R I A .

ditorum, Definitiones, in Decalogi præcepta distributas, ad quas tanquam normas, non facta solum & dicta, verum etiam consilia & cogitationes nostræ omnes sunt dirigendæ.

Exemplum autem pij & iusti viri, & prudentia politica, omniumq; virtutum Deo placentium complexione ornati Herois, & industrij ac seduli patrisfamilias, tibi in clarissimo patre propositum est. Ad quod si litterarum etiam & latinæ eloquentiæ decus adiunges: novæ & amplioris Nobilitatis initium, & illustrioris virtutis exemplum posteris futurus es.

Doctrinam verò altricem sapientiæ, & virtutum cæterarum rectricem, & Disciplinam, quæ admonitionibus & exercitijs quotidianis, exëplis, præmijs, pœnis, & adimendis delinquendi occasionibus, animos teneros, ad pietatem erga Deum, & gubernationem morum honestam assuefacit: scio tibi optimam & laudatissimam contigisse, viuenti iam aliquot annos, in celeberrima Argentoratenfi Academia: Quæ, vt olim Athenæ, ἡ μάδ' ὁ μαδ' εὐροίε, magistra doctrinæ & virtutis toti Græciæ esse dicebantur, & Romanis temporibus Massylia, honestæ & seue-

& seueræ disciplinæ custos, & artium bonarum officina laudatissima fuit: ita hodie in Germania, & Massyliam seueritate disciplinæ ac morum, & Athenas doctrinarum omnium luce, & orationis præcipuè sanitate, prudentia, puritate & elegantia repræsentat. Vtranq; verò superat hoc illustri & summo decore, quòd veri Dei domicilium & templum est, & veræ ac incorruptæ de **FILIO DEI**, Domino & Redemptore nostro **IESU CHRISTO**, doctrinæ custos fidelis & vindex est. Bene & feliciter vale.

Ex Academia urbis Rosarum, Postridie γαλατίας **FILII DEI**, inchoantium annum 1568. quæ est ab initio mundi annus 5530. Quem vt felicem & faustum tibi, & nobilissimæ matri tuæ, & toti

Ecclesiæ ac Reipublicæ tribuat

FILIVS DEI nobis datus, toto eum pectore precor.

CATECHE=
SIS SEV SVMMA
DOCTRINÆ CHRISTI-
ANÆ, CERTA METHO-
do comprehensa.

*Quid est Theologia seu
doctrina Christi-
ana?*

THEOLOGIA est doctri-
na de DE I essentia & vo-
luntate ac beneficijs ge-
neri humano propter
Christum Mediatorem
exhibitis, & cultibus ipsi
vicissim debitis, patefa-
cta in verbo DE I, per Prophetas &
Apostolos tradito, & illustribus testi-
monijs miraculorum confirmata, per
quam DE V S verè efficax est, & veram
sui agnitionem, remissionem peccato-
rum & vitam æternam credentibus im-
pertit.

Quæ

*Quæ sunt capita Doctrinæ
Christianæ præcipua?*

Duo.

LEX DEI, seu præcepta Decalogi:
& EVANGELION, seu promissio
Gratiæ DEI & vitæ æternæ, propter
Christum gratis donandæ.

Ex his duobus fontibus, qui velut meta & norma sunt totius sacra scriptura rectè intelligenda, omnes reliqui doctrinæ Theologicæ loci nascuntur & emanant: & ad duo hæc prima puerilis Catechismi nostri capita videlicet Decalogum, & Symbolum fidei, omnes sacra scriptura conciones, dogmata & Historiæ referri possunt. Sed tamen ut series & summa doctrinæ amplissima, in plura membra distributa, illustrior sit, & facilius conspici & insigi animo ab adolescentibus possit: numerabimus sine superstitione DECEM LOCOS Doctrinæ Christianæ præcipuos, ad quos omnia quæ in verbo Dei, patribus & quibuscunq; alijs scriptis, concionibus, lectionibus & disputationibus Theologicis legunt vel audiunt studiosi referre, & velut in classes certas, seu membra unius corporis aptè inter se coagmentata, digerere, animoq; complecti queant.

LOCI

LOCIDOCTRINÆ
CHRISTIANÆ PRÆ-
CIPVI DECEM
sunt,

- I. DE DEO, seu vera Agnitione & Inuocatione vnus veri DE I Patris, Filij & Spiritus Sancti.
- II. DE HOMINE ad imaginem Dei creato.
- III. De LEGE DEI.
- IIII. De PECCATO.
- V. De EVANGELIO annunciante Remissionem peccatorum propter Christum, & de FIDE IUSTIFICANTE.
- VI. De Noua obedientia seu BONIS OPERIBVS.
- VII. De Pœnitentia & Absolutione.
- VIII. De SACRAMENTIS, Baptismo, & Cœna Domini.
- IX. De ECCLESIA, & de Cruce ac consolationibus Ecclesiæ.
- X. De Immortalitate Animæ, Resurrectione corporum, extremo Iudicio, & VITA ÆTERNA.

Quid

Quid est RELIGIO Christiana?

RELIGIO Christiana est in Christum credere, & DEVM colere iuxta ipsius verbum. Vel RELIGIO CHRISTIANA est praxis Theologiae, videlicet vnum verum Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, iuxta doctrinam ab ipso patefactam agnoscere, & verè timere iram ipsius aduersus peccata, & credere propter CHRISTVM mediatorum sibi peccata remitti, & Deum propitium esse, & hanc fidem sacramentis à Christo institutis obsignare, & prælucente hac fide, eum inuocare & colere bonis operibus, quibus se in suo verbo coli præcepit. Ignatius. οὐ μόνον καλεῖσθαι θεοῦ ἰσχυροῦς, ἀλλὰ καὶ εἶναι. οὐ γὰρ τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ εἶναι, μακάρειον ποιεῖ.

Quod est discrimen inter Religionem Christianam & Ethnicam?

RELIGIO Ethnica est sine certo Dei verbo, & sine vera in Christum fide vagantem, loco vnius veri Dei varia & commentitia numina & idola

idola multiplicia colere ceremonijs & operibus ac sacrificijs humano arbitrio electis, quibus peccata sua compensari & Deos sibi placatos & propitios reddi, & velut emi ab illis bona fingunt.

Ersi autem Cicero, Plato, Seneca & similes Ethnici saniores, ex lege natura, & opificio mundi, agnoscunt, esse Deum, mentem aeternam, conditricem mundi, sapientem, iustam, vindicem scelerum: & de officijs virtutum & externis moribus multa honestissime precipiunt: tamen hi ipsi, cum non regantur verbo Dei, contra ipsum natura iudicium, idolatricos monstrosa multitudinis deorum cultus retinent, & pariter creatorem mundi, Angelos bonos, demones, diabolos & Heroes mortuos, DEOS nominant: & haec idola, vt lege & more quolibet loco recepta sunt, colenda esse sanciant, sicut Pythagoras, summam religionis Ethnica complectens precipit: Ἀθανάτους μὲν θεῶτα θεούς, νόμῳ ὡς δ' ἰακόντου τίμα.

Deinde Ethnici Euangelium de Filio DEI Domino nostro IESU CHRISTO, & de gratuita remissione peccatorum & vita aeterna credentibus gratis propter Filium mediatorem donanda, prorsus ignorant. Nulla est autem vera religio, & Ecclesia Deo placens, vbi non est vera noticia Christi, Ioh. 14. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ioh. 3. Qui

non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum.

Præterea etiam Legis Dei & virtutum doctrina apud Ethnicos mutila & manca & multipliciter deprauata est. ut Cicero in officijs, & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum explicationem instituentes, nullam ferè mentionem faciunt Dei & primarum virtutum, Pietatis erga Deum Timoris Dei, inuocatio- nis Gratiarum actionis &c, quarum tamen noticiam aliquam natura in mentibus hominum lucere, Platonis etiam et Homeri sententia ostendunt. Deniq, totius prima tabula Decalogi & sexti etiam præcepti, noticia, & tota doctrina de interiore cordis immundiciè quam lex arguit, & perfecta cordis obedientia, quam lex flagitat, apud ethnicos planè obscurata & corrupta, & ferè prorsus deleta fuit.

*Quæ est causa certitudinis
in doctrina Christi-
ana?*

Summa & præcipua causa certitudinis est autoritas & P A T E F A C T I O diuina, in libris Prophetarum & Apostolorum comprehensa, seu DIXIT DOMINVS: qui veritas ipsa est, & mentiri nescit.

Huic æterna & immota veritati, Spiritu Sancto duce assentientes, plurimum etiam sequen-

tia Testimonia confirmant: vt certius statuant, quòd sola hæc doctrina de DEO, in scripturis sanctis tradita, sit certa, vera, diuina, & sola hominibus arcanam voluntatem Dei patefaciat.

I. MIRACULA propria natura diuina & omnipotentis, vt resuscitatio hominũ mortuorum, repressus cursus solis, & similia, quibus sola doctrina Christiana confirmata est.

II. Vniuersalis experientia omnium piorum in quotidiana inuocatione & exercitijs penitentia.

III. Antiquitas Doctrinae Moysis & Prophetarum.

Vaticinia illustra & perspicua de rebus maximis, de voluntate Dei, de aduentu Christi, de serie & mutationibus imperiorum, qua omnia sic euenerunt, vt predicta sunt.

Ipsam genus doctrinae, patefaciens arcana & ignota humane rationi.

Miranda conseruatio Ecclesie.

Odiu Diaboli aduersus hanc doctrinam.

Serie sdoctorum & instauratorũ doctrinae continua, inde vsq; ab initio Ecclesie.

Series annorum mundi continua, qua nusquam alibi conseruata est.

Noticia Legis Dei integra.

Doctrina de Coniugio & castitate, qua in sola etiam Christiana religione illibata permansit.

Sanguis omnium Martyrum.

Pena blasphemorum & persecutorum.

Testimonia scripture, 1. Theß. 2. Accepißtis non verbum hominis, sed sicut reuera erat, verbum Dei, quod & efficax est in vobis credentibus. 2. Pet. 1. non voluntate hominum allata est doctrina Prophetica, sed à Spiritu sancto impulsu, locuti sunt sancti Dei homines &c.

Quæ est optima ratio studendi in Theologia?

Tria sunt precipua instrumenta, (qua Lutherus in præfatione primi Tomi Germanici, ex Psalmo 119. commemorat) quibus vera & salutaris doctrina Christiana cognitio parari potest.

I. **PRECATIO** ardens & quotidiana, vt Deus ipse nos doceat, & studia nostra Spiritu suo Sancto gubernet & adiuuet, sicut David precatur: Domine, fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, vt discam testimonia tua. Vias tuas Domine ostende mihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me. Nulla enī studia sunt felicia & salutaria, nisi à Deo mentes regantur. Irrenus, Deum discere nemo potest, nisi Deo docente.

II. **Studium seu meditatio & diligentia in discendo.**

III. **EXPERIENTIA seu PRAXIS,** qua doctrina discendo percepta, in quotidiana inuocatione

catione & exercitijs pœnitentiæ, in doloribus ortis ex sensu ira Dei & peccatorum, in studijs & laboribus nostræ vocationis, in petendo & expectando Dei auxilio, deniq; in toleranda sancta cruce, & tentationibus ac ærumnis multiplicibus, ad vsum transfertur: in quibus fides, inuocatio, spes, patientia, humilitas, & ceteræ virtutes in quarum cultura, religio Christiana potiss. sita est, exercentur, crescunt & expoliantur; & vis ac efficacia verbi diuini experiundo cognoscitur.

Studium autem Theologicum, seu labores discendi, hisce regulis gubernentur.

Prima cura sit, vt **TEXTVM BIBLIORVM** nobis familiarissimè notum reddamus, ex quo solo tanquam ex Augusto & perenni fonte, vult Deus doctrinam de vera sui agnitione & æterna salute nostra hauriri. Et hoc vno modo & non aliter, quàm per lectionem & cogitationem Textus verbi diuini efficax est, & veram sui cognitionem, iustitiam & vitam æternam in cordibus accendit. Quotidie igitur mane postquam surrexerunt, & vespere cum cubitum ituri sunt, vnum caput in Biblijs studiosi legant, & ordine ea euoluant, & præcipua dicta, & historias, in partes Catecheseos, seu in locos, qui summam doctrinæ Christianæ continent, digestas meminerint.

2. **SVMMA DOCTRINÆ Christianæ**, continens præcipuos articulos piè & erudita methodo

thodo expositos, animo complectenda est: ad quos omnia, qua in Theologia, legimus, audimus, discimus, dextrè referantur. Hanc commodissime ex libello Examini vel locorum Theologicorum assidue & attentè lecto, & relecto studiosi discant.

3. LINGVAE Ebraeae & Graecae cognitio necessaria est, vt ex fontibus, veram de Deo doctrinam haurire, & cum Filio Dei, Prophetis & Apostolis, sine interprete colloqui possimus.

4. Dialectica Methodo in discenda & docenda caelesti doctrina & refutandis veritatis corruptelis opus est.

5. Disputationum & declamationum exercitia suscipienda sunt, qua & iudicium de veris sententijs confirmant & acuunt, & facultatem propriae & perspicuae orationis, ad explicationem dogmatum necessaria, pariunt.

6. Aliorum eruditorum & Patrum commentarij legendi sunt, vt iudicijs & consensu Ecclesiae catholicae nostram fidem confirmemus.

7. Historia totius Ecclesiae & imprimis veterum certaminum & iudiciorum primitiua Ecclesiae, qua Apostolorum temporibus vicinior fuit, cognoscenda est, ex Patribus vetustissimis & scriptoribus historiae Ecclesiasticae, & actis consiliorum, ex canonibus Iuris pontificij, Magistro sententiarum, &c.

8. Totius Philosophiae, artium dicendi, Ethicae ac politicae, Arithmeticae, Physicae, Astronomiae,

Geographiæ, & ceterarum artium quæ in Scholis traduntur, cognitio, in explicanda doctrina & libris sacris, magno vsui, & aliqui Ecclesiæ singulari presidio & ornamento est.

Quid sunt Scholæ?

SCHOLAE sunt cœtus docentium & discipulorum literas, linguas & artes, Deo gratas, & Ecclesiæ Dei ac Reipublicæ necessarias.

Propter quas causas necesse est coli in Scholis studia literarum, & præcipuè Catechesin disci?

Homines ideo conditi sunt, vt Deum conditorem & Filium ipsius redemptorem nostrum IESUM CHRISTUM agnoscant, inuocent & colant, iuxta doctrinam ab ipso traditam, & libris Prophetarum & Apostolorum comprehensam. Quare aliquos homines esse oportet literarum peritos, qui hunc librum doctrinæ cœlestis legere, & alijs prælegere, & explicare possint.

Præcipuè igitur singuli ad discendum moueantur, primum seuerissimis Dei mandatis, qui præcipit doctrinam à se traditam audiri, disci, propagari.

Matth. 17. Aeternus pater de cælo iubet audiri Filium, HVNC AVDITE. Necesse est igitur conciones seu doctrinam Christi, in Euangelistis, Prophetis & Apostolis descriptam legi, cognosci & alijs cognoscendam perspicuè & disertè proponi.

1. Tim. 4. Attende lectione & doctrina.

Col. 3. Sermo Christi habitet in vobis opulenter cum omni sapientia.

Iob. 14. Christus iubet seruari, hoc est, disci, ac custodiri sermonem suum, & amplissimam promissionem addit, quòd custodes sua doctrina domicilia & templa totius diuinitatis futuri sint.

2. Timot. 3. A puero sacras literas noueris, quæ te possant erudire ad salutem. Omnis enim scriptura DEO PNEVSQ; utilis est ad docendum, &c.

Deinde Finis ad quem conditi sumus, in discendo & docendo nobis propositus sit, ut Deum rectè cognoscamus, & gloriam ipsius illustremus, 1. Corinth. 10. Matth. 5. 1. Pet. 4.

Tertio, ut profimus Ecclesiæ Dei, adiuuantes conseruationem ministerij Euangelicæ, & gubernationem Ecclesiæ.

Quarto, ut Reipublicæ, quæ hospitium est Ecclesiæ Dei, in consilijs, iudicijs, legationibus, negotijsq; omnibus, ad communem tranquillitatem & salutem

salutem pertinentibus, seruire possimus, Tit. 3. Discant & nostri, vt possint bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi.

Quintò etiam, vt honestum locum in communi vita, victum, & necessaria ad vitam honestè sustentandam, consequamur: ἐφόδ' ἰοῦ γουρῆ καὶ δ' εἰα.

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, videlicet, Vera Dei agnitio & celebratio, iuxta doctrinam ab ipso Deo per Christum patefactam. Ideoq; prima cura omnium nostrum esse debet, vt Catechesin doctrinæ Christi discamus. Matth. 6. Primum querite regnum Dei.

Quid vocatur Catechesis, & vnde est appellatio?

CATECHESIS in genere significat formam institutionis, in qua viua voce autoribus initia alicuius doctrinæ in certos locos methodicè distributæ traduntur: & auditores, ea, quæ ipsis tradita sunt, & quæ didicerunt, vicissim reddere & recitare coguntur.

A verbo κατὰ χεῖρα, quod significat audire, sonum ab alio accipere, docendo dictata reposcere, behören.

Propter quas causas Cateche-
sis, hoc est, talis forma institu-
tionis, quæ fit per examen,
in Ecclesia vsurpa-
tur? seu,

Quæ sunt utilitates Examina-
rum in genere?

Examina augent in discipulis diligentiam,
intentionem animi, & curam rectè & integrè dis-
cendi, quæ proponuntur, cum sciant, sibi ea, quæ
audiuerunt, in examine reddenda esse. Deinde in
Ecclesia necesse est singulos homines edere confes-
sionem suæ fidei. Ideo in primitiua ecclesia institue-
bantur Examina, in quibus Catechumeni, prius-
quam in Ecclesiam per baptismum reciperentur,
testari seu confiteri solebant, se veram doctrinam
de Christo amplecti. Inde examen in ceremonijs ba-
ptismi reliquum est. Pertinet etiam ad fidelitatem
Pastorum & docentium in Ecclesia, scire quid in-
telligant, quomodo proficiant discipuli.

Postea totum cursum studiorum examina in-
tra certas metas continent, ne vagentur & aber-
rent. Adigunt ad discenda necessaria et vtilia omis-
sis non

non necessarijs & inutilibus. Plerunq; enim, vt
Seneca ait, necessaria ignoramus, quia non necessa-
ria didicimus.

Carrigunt errores prius animo conceptos.

Augent acumen ingeniorum, & formant iu-
ctam. Alunt & augent facilitatem loquendi, &
facundiam extemporalem.

Adiuuant memoriam, vt ea qua percepit, prom-
te & celeriter, vbi res poscit, reddere possit.

Tollunt superbiam & inanem persuasionem do-
ctine ac sapientia.

Adsuafaciunt ad communicationem sermonis
& humanitatem in omni vita.

Formant pronunciationem seu actionem, in
moderanda voce, vultu, & vitandis gestibus ineptis.

Deniq; Colloquia de doctrina salutari, dulcis con-
solatio sunt bonarum mentium, in doloribus & a-
ctumnis, vt in veteri versu dicitur ἡμεῖς βοσού-
μεν εἰς τὴν ἰατρῆν λόγους. & sunt imago caelestis
illius scholae, in qua coram audiemus Doctorem
Filium DEI, & cum praeceptoribus nostris, Pro-
phetis & Apostolis colloquemur, & dictata red-
dentes plura ab eis discemus.

Has utilitates recitavi, cum pleriq; adolescen-
tes, vel ignauia, vel superbia fugiant examina, vt
aliquas bonas mentes ad amorem κατηχήσεως,
seu examinum, cum in ceteris artibus, tum vero
praecipue in doctrina Christiana exuscitem.

Nunc singulos doctrina Christiana locos, et ordine, quo propositi sunt, breuiter & perspicue exponemus.

PRIMVS LOCVS.

DE VERA DEI AG- NITIONE ET IN- uocatione.

Quid est Deus?

Simplicissima & optima definitio DEI est SYMBOLVM APOSTOLORVM, vel Nicenum: quod iuniores omnes accurate ediscere, & nos grandiores etiam quotidie & attentè recitare vtilissimum est, vt nos ad cognitionem de Deo, & de tribus personis, de omnibus Dei operibus & beneficijs, de creatione de redemptione generis humani per Filium, de persona, officio, passione, morte, resurrectione & regno Christi, de perpetua Ecclesia collectione, de extremo iudicio, de remissione peccatorum, & vita aeterna exuscitemus. Et hac cogitatione in pijs sit applicatio be-

io beneficiorum Christi, & ipsa recitatio est confessio contra diabolos, & in doloribus ac arumnis consolatio dulcis & efficax.

Deinde & vsitata descriptio DEI teneatur.

DEVS est essentia spiritualis, vnica, eterna, verax, iusta, misericors, omnipotens, Pater æternus, & Filius imago Patris, & Spiritus Sanctus à Patre & Filio procedens: patefacta in creatione mundi & verbo Ecclesiæ tradito, iuxta quod solum ab hominibus agnosci & coli vult, & in omni æternitate celebrari.

*Quot sunt Personæ
Diuinitatis?*

Tres.

Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.

Quid est Persona?

Persona est substantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio.

Cur

*Cur tantum tres personæ Di-
uinitatis agnoscendæ & in-
uocandæ sunt, & non
plures vel pau-
ciores?*

Quia DEVS sic se patefecit in bap-
tismo Christi, & in institutione bap-
tismi nostri & alijs testimonijs. Matth. 28.
Baptizate eos in nomine Patris & Filij,
& Spiritus Sancti. Psal. 2. Dominus dedit ad
me, Filius meus est tu, Osculamini Filium. Psal. 33.
Verbo domini cali firmati sunt, & Spiritu oris
eius omnis exercitus eorum.

Fundamentum autem totius doctrina Theo-
logica est hæc sententia: Quod non aliter sit de
Dei essentia, & voluntate & cultibus ipsi prestan-
dis sentiendum aut docendum, quam sicut se Deus,
in suo verbo, per Prophetas & Apostolos tradito pa-
tefecit.

Deuter. 4. 12. Non addatis ad verbum, quod
vobis loquor, nec auferetis ex eo. Esaiæ 8. Si non
dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina
lux.

Reci-

Recita Descriptiones & discrimina trium personarum Diuinitatis.

P A T E R est prima persona diuinitatis, quæ ab æterno genuit Filium cœternum imaginem suam, & vnâ cum Filio & Spiritu Sancto omnes res ex nihilo condidit & conseruat.

F I L I V S est secunda persona diuinitatis, genita ab æterno à Patre, & est substantialis & integra imago æterni Patris, qui Filius postea fuit intercessor inter **D E V M** & primos homines lapsos, & constitutus mediator, assumpsit ex virgine Maria humanam naturam, factus est victima pro nobis, & per eum ac propter eum solum, datur ab æterno, Patre remissio peccatorum, iustitia & vita æterna.

S P I R I T V S S A N C T V S est tertia Persona diuinitatis, quæ à Patre & Filio procedit: & mittitur, vt ministerium docendi in Ecclesia gubernet, & per Euangelium corda piorum regeneret & sanctificet.

Testi-

*Testimonia de Diuinitate
Filij Dei Domini nostri
Iesu Christi.*

Rom. 9. Christus est super omnia Deus benedictus in secula.

1. Iohannis 5. Sumus in vero (Deo) in filio eius Iesu Christo, Hic est verus Deus.

Ierem. 23. Inuocabunt eum, IEHOVA iustitia nostra.

Iohan. 20. Dominus meus, & Deus meus.

Ioh. 1. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, Et Deus erat illud Verbum.

*Quare Filius Dei nominatur
λόγος seu Verbum?*

Primum respectu aeterni patris, quia est imago Patris, in qua integrè lucet sapientia & bonitas ac essentia Patris: sicut noster sermo cogitationum mentis effigies est.

Deinde respectu nostri, Quia primus dixit humano generi promissionem Euangelij, ex arcano sinu Patris prolatam, & subinde in colloquijs cum patribus eam repetiuit, (Ioh. 1. Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit) Et per ministerium huius sui verbi seu Euangelij efficax est, & dicendo, seu verbo suo, veram agnitionem aeterni Patris,

veram

veram consolationem & vitam accendit. Matth. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Ebre. 4. Verbum Dei & efficax. Psal. 119. Verbum tuū viuificat me.

Testimonia de Diuinitate Spiritus Sancti.

Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti. Cum enim Baptismus sit fœdus cum vero Deo: nosq; non solum in nomen Patris & Filij, verum etiam Spiritus Sancti baptizemur: necesse est Spiritum Sanctum etiam, eadem diuinitate, potentia, maiestate & gloria cum æterno Patre & Filio, præditum, & vtriq; ὁμοῦσιν esse. Deinde multa sunt testimonia, in quibus palam DEI & Domini seu IEHOVÆ nomen Spiritui Sancto tribuitur, 1. Corinth. 12. 6. 3. 2. Cor. 3. Act. 5. 28. Esaia. 6. Postremo, propria solius diuine & omnipotentis natura opera & effectiones, vt creatio, regeneratio, viuificatio, Item, omniscientia, omnipresencia, Spiritui Sancto in sacris literis ascribuntur. Iob. 33. Spiritus Dei fecit me. Iob. 26. Spiritus Dei ornauit celos. Psal. 33. Verbo Domini (λόγῳ ἦ ἡ ἀρχὴ) cæli firmati sunt, & spiritu oris eius (non creato sed creante) omnis exercitus (omnes stella) eorum. Et Ecclesia canit:

Veni creator Spiritus, imple superna gratia, Quae
tu creasti, pectora.

*Quae persona Diuinitatis
assumfit humanam
naturam?*

Secunda persona, videlicet Filius
Dei, assumptam ex substantia virginis
Mariæ, humanam naturam personali
vniõne sibi copulauit, ita vt sit vna per-
sona IESVS CHRISTVS Emanu-
el, noster mediator, redemptor, iustifica-
tor, & saluator.

*Quid est incarnatio
Filij Dei?*

INCARNATIO FILII DEI
est vniõ personalis duarum naturarum,
diuinæ de substantia æterni Patris ab æ-
terno genitæ, & humanæ ex substantia
Mariæ virginis assumptæ, facta mirando
consilio diuinitatis, in Christo mediato-
re, vt sit Emanuel, æterno Deo Patri &
nobis hominibus $\epsilon\mu\omicron\lambda\omicron\iota\varsigma$, reconcili-
ans nobis Deum, & sufficienti $\lambda\acute{\upsilon}\tau\eta\varsigma$ pla-
cata iustissima ira Dei aduersus pecca-
tum, æternam iustitiam & vitam homi-
nibus restituat.

Cur

Cur Filius Dei nominatur Emanuel?

EMANUEL id est, NOBISCUM
 DEVS vocatur propter quatuor cau-
 sas. Primum propter assumptionem No-
 stræ naturæ, quia Θεὸς ὤθησεν ὅν & seu Deus
 homo, & frater noster, caro de carne no-
 stra, & os ex osibus nostris, factus est.
*Job. 1. Verbum caro factum est, & habitavit in
 Nobis, seu assumpta nostra natura, non tantum
 effectiue & separabiliter sed συμπαικνῶς ita ut
 una persona.*

Deinde, Quia PRO NOBIS apud
 æternum Patrem intercedit & deprecatur,
 & precium redemptionis persoluit.
*Rom. 8. Est ad dextram Patris & interpellat pro
 Nobis. Si Deus pro nobis, quis contra nos. 1. Timoth.
 2. Vnus mediator Dei & hominum homo Iesus
 Christus, qui dedit se ipsum precium redemptionis
 pro omnibus.*

Tertiò, Quia IN NOBIS fide cum
 agnoscantibus habitat Filius Dei, &
 corda nostra regit & sanctificat, & sibi
 conformia reddit. *Gal. 2. Viuit in me Chri-
 stus. Ephes. 3. Habitat Christus per fidem in cor-
 dibus nostris.*

Postremò, APVD NOS in omnibus periculis, doloribus & morte ipsa præsens adest Emanuel noster, Deus & homo protegens & saluans nos, vt dixit: *Ece ego vobiscum sum vsq; ad finem seculi, Psal. 46. Dominus Zebaoth nobiscum, protector noster Deus Iacob. Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione.*

Quid est Mediator.

MEDIATOR est Persona inter Deum irascentem Peccato, & genus humanum reum peccati & iræ Dei constituta, vt iustitiæ Dei satisfaciatur, sustineatur iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita, & inuocantium gemitus & preces exaudiat. *Ebr. 9. Iob. 17. 1. Timoth. 2.*

Cur necesse fuit in Christo Mediatore nostro duas naturas, diuinam & humanam inter se unitas esse?

Causse ab Athanasio in libro de incarnatione verbi, & ab alijs recitantur: Hominem esse oportuit, quia homo peccauerat, à quo pœnam per solus ordo

ordo iustitiæ postulabat. Deinde ut pati & mori pro homine posset, & per mortem aboleret mortis imperium. Ebr. 2. Item, ut $\phi\lambda\epsilon\upsilon\theta\gamma\omega\pi\iota\omicron\upsilon$ suam erga homines ostenderet assumptione humana natura eamq; horribiliter à Diabolo conuulsam & oppressam, assumptione sua & collocatione ad dextram DEI Patris glorificaret.

Deinde oportuit esse Deum, ut $\lambda\upsilon\tau\epsilon\omicron\varsigma$ seu precium pro peccatis æquiualens, & meritum nouæ iustitiæ & vitæ sufficiens esset, ac ut molem iræ DEI & panarum sustinere, & mortem ac diabolum vincere, iustitiam ac vitam æternam restituere posset. Item, ut ingredi in Sanctum sanctorum, inuiscerare viscera Patris, & corda inuocantium, & ubiq; Ecclesiæ adesse, inuocantes exaudire, defendere, seruare & sapientiam Dei ac Spiritum Sanctum petentibus donare posset. Cumq; in prima creatione Filius Dei $\lambda\epsilon\gamma\omega$, vitam & lucem, quæ sunt imago Dei, hominibus tribuisset: congruebat sapientiæ diuinæ, ut per idem verbum, quo condita est, imago Dei deprauata in nobis restauraretur.

Quid est Christus?

CHRISTVS est summus sacerdos & rex Ecclesiæ: DEO æterno Patri & nobis hominibus $\delta\mu\omicron\delta\sigma\iota$: vnctus plenitudine Spiritus Sancti, ut Euangelion ex sinu Patris prolatum hominibus patefaciat, per quod colligit sibi ex genere

neri humano æternam Ecclesiam: & sua intercessione, merito ac efficacia remissionem peccatorum & salutem æternam impetrat ac donat Ecclesiæ, quam in hac vita, verbo & Spiritu Sancto regit, & adversus Diabolos ac tyrannos defendit, & tandem ex morte resuscitatam ornabit vita & gloria æterna.

Quod est discrimen inter Christum & Iohannem Baptistam ac cæteros sanctos?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primum, Persona differunt. Habitat enim diuinitas in Christo, non, ut in cæteris sanctis hominibus, tantum effectiue & separabiliter: sed etiam tali ratione, ut Filius Dei, & natura humana assumpta, sint vna indissolubilis persona, sicut anima humana & corpus vnum hominem constituunt.

Secundò, Differunt officio, Solus enim Christus est redemptor & saluator, placans suo merito iram Dei, liberans nos à peccatis & morte, & restituens iustitiam & vitam æternam: Sancti non sunt

redemptores, sed tantum ministri verbi, per quod Christus sua beneficia hominibus annunciat & impertit.

Tertiò Efficacia. Nam Christus propria potentia efficax est per verbum illuminans mentes vera agnitione DEI, dans Spiritum Sanctum, & viuificans corda noua & æterna iustitia & vita. Iohannes Baptista & ceteri sancti non sunt efficaces propria potentia, sed tantum ministri verbi & Sacramentorum.

Quartò, Christus est ἀνομάστης, expers omnis peccati & labis. 2. Cor. 5. 1. Pet. 3. Sancti omnes sunt peccatores. 1. Iohan. 1. Psal. 3 2. & propter Christum à peccatis absoluuntur.

Quis est vsus & praxis doctrinæ de Deo, & de tribus personis Diuinitatis?

Vt Deus rectè à nobis agnoscat & inuocetur, seu, vt vera agnitio DEI, Timor iustissima ira Dei aduersus nostra peccata, Fides seu Fiducia misericordie propter Filium mediatorem promissa, ardens inuocatio Dei, qua petamus nos à Filio Dei doceri & seruari, & à spiritu DEI paraclito regi & sanctificari, vera

C. 4

grati.

gratitudo pro summis beneficijs Dei, ac iurimē
 promisso Filio redemptore & effuso in pectora no-
 stra spiritu sanctificante, & totius vite obedientia
 & conformitas cum sapientia & iustitia, & cete-
 ris virtutibus Dei, in nobis excitetur, alatur & con-
 firmetur: non vt ociosis speculationibus & argutjs
 ac questionibus prophanis, qua ab hac vera & pra-
 ctica DEI noticia mentes abducunt, & tamen at-
 canam DEI naturam non explicant, inanem in-
 geniorum curiositatem alant.

Præcipue autem in quotidiana Dei inuocati-
 one hac doctrina de Deo, de tribus Personis diuini-
 tatis, de beneficijs Filij Dei mediatoris, de spiritu
 Gratia & precum, de promissionibus, de fide, pro-
 ferenda: & Inuocatio nostra, ab Ethnica, Turca,
 Pontificia & omnium alienarum gentium batto-
 logia segreganda est.

Quid est vera Inuoca- tio Dei?

VERA INVOCATIO DEI est
 à vero Deo, Patre Domini nostri IESU
 CHRISTI, prælucente vera agnitione
 & fiducia Filij DEI mediatoris, petere
 bona spiritualia & corporalia, præsentia
 & æterna, iuxta ipsius promissiones, &
 certò statuere se Deo curæ esse, & à Deo
 tanquam Patre φιλοσόγῳ preces nostras,
 propter

propter Filium DEI intercessorem exaudiri, & nobis salutaria tribui: ideoq; vicissim Deum omnibus grati animi & obedientiæ officijs celebrare.

Quæ sunt partes veræ Inuocationis, quas in omnibus nostris ad Deum precibus piè & attentè considerare & simul complecti ac coniungere singuli debemus?

- I. Compellatio veri Dei, Patris Domini nostri Iesu Christi, illustribus testimonijs in Ecclesia patefacti, ut scriptum est: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serues. Non habebis Deos alienos coram me.*
- II. Cogitatio mandatorum Dei, quæ inuocationem precipiant, & bona à Deo promissa peti & expectari seuerissimè iubent. *Matth. 7. Luc. 18.*
- III. Pœnitentia seu Confessio propriæ indignitatis & peccatorum, cuius in precatione Davidis *Psal. 51.* & Danielis *cap. 9.* exemplum insigne habemus.

IIII. Consideratio promissionis de remissione peccatorum, & de exauditione precum propter Christum mediatorem. *Psal. 50. Matth. 7. 11. 18.*

V. Fides certò statuens sibi remitti peccata, & se Deo placere, & suas preces exaudiri propter Christum. *Jacob. 1. Oret in fide nihil hafitans. Ephes. 3. Per fidem audemus accedere.*

VI. Commemoratio rerum petendarum, quæ ab ipso Christo in septem petitiones incluse sunt. His gratiarum actionem pro beneficijs Dei spiritualibus & corporalibus annectamus.

*Quod est discrimen veræ
& falsæ inuoca-
tionis?*

Discrimina illustria sumi possunt à causis efficientibus, impulsivis, obiectis, & adiacentibus, sed vsitatè recensentur hæc duo:

Prius sumptum ab Essentia Dei.

Posterius à voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudæi, etiamsi iactant, se inuocare Deum conditorem cæli ac terræ, tamen à vero Deo aberrant, & sibi ipsis idolum sculpunt quod compellant. Vnicus enim est, & solus conditor

tor cœli ac terræ, qui est æternus Pater, Filius & Spiritus Sanctus, quem ipsi vel prorsus ignorant, vel contumelia afficiunt. Iohan. 5. Qui non honorat Filium non honorat Patrem. Deinde de voluntate Dei sunt incerti, quia promissionem Euangelij & Filium mediatorem aspernantur.

Vera autem inuocatio ad hunc vnum Deum, Patrem Domini nostri Iesu Christi, patefactum missio Filio & dato Euangelio, directa est: Deinde certò statuit, se recipi & exaudiri propter Christum mediatorem.

SECUNDVS LOCVS.

DE CREATIONE MUNDI, ANGELORVM & hominum.

Quid est CREATIO?

CREATIO est actio externa DEI
Cqua Deus volens omnes res alias,
visibiles & inuisibiles, ex nihilo fabricauit.

uit, consilio suo, vt æternam Ecclesiam sibi conderet, à qua agnoscat & celebretur, & in qua in æternum habitet.

Creatio cuius personæ opus est?

Omniū trium personarum diuinitatis, æterni Patris, Filij, & Spiritus Sancti, quæ simul omnes res alias condiderunt & conseruant, vt dicitur Psal. 33. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum. De Filio dicitur Ioh. 1. Omnia per ipsum facta sunt.*

Condita sunt autem omnia mundi corpora, non eodem temporis momento, sed ordine distinctis sex diebus. Genes. 1. 2.

Prima die, Materia cæli & terra rudis ac indigesta, & LVX.

- I I. Cælum seu Orbes cælestes.
- III. Terra & Planta.
- IIII. SOL, Luna & cætera stella.
- V. Aues & Pisces.
- VI. Terrestria animantia, & HOMO.

Cur conditus est à Deo mundus?

Vniuersum, hoc Theatrum naturæ rerum ideo conditum est à Deo, & miranda

randa arte & sapientia distributum & ornatum, vt DEVM opificem nobis monstrét, & vtilitatibus hominum feruiat, & schola sit sapientiæ, bonitatis, præsentia & omnipotentia Dei, qui ab Angelis & hominibus à se conditis, vult agnosci & celebrari: ijsque vicissim se ipsum, & omnia sua bona impertire, Rom. 1. Ephes. 3.

Quid est Prouidentia Dei?

PROVIDENTIA est actio mentis diuina, que omnia cernit, & cunctos euentus futuros prospicit: Deinde gubernatio Dei, qua naturam vniuersam à se conditam sustentat & conseruat, & præcipue curat genus humanum, custodit ciuilem societatem, punit atrociam scelera atrocibus pœnis, & tandem iustos præmijs ornat.

Pars Prouidentia est DETERMINATIO diuina, qua Deus omnia cernens, cunctos etiã futuros euentus, siue bonos, siue malos, prospicit: & bonos adiuuat, malos autem permittit, & terminos ac metas constituit, quousq; sit permissurus.

Hactenus de Deo creatore: nunc de Creaturis, ex quibus æternam Ecclesiam Deus eligit, dicemus.

Sunt autem creatura Rationales alie Incorporea & invisibiles, vt Angeli & Anima hominum: alie Corporales & visibiles, vt Homines.

Quid sunt Angeli?

ANGELI BONI sunt essentia spirituales, creatæ à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligentes, veraces, iustæ & liberæ, quæ non sunt pars alterius speciei, vt animæ hominum: & sunt immortales, ordinati à Deo, vt ipsum celebrent, & sint ministri Ecclesiæ, & custodes piorum, Ebr. 1. Psal. 34. 103. 104.

Quid sunt Diaboli?

DIABOLI sunt essentia spirituales, initio creatæ ad imaginem Dei, hoc est, intelligentes, veraces, iustæ & liberæ, sed libera voluntate à Deo deficientes, facti sunt hostes Dei, & genus humanum à Deo auulsum in peccatum & mortem precipitarunt, & ad omnis generis peccata & calamitates quotidie impellunt. Quam Tyrannidem mirando consilio permittit Deus, & reprimat, vsq; ad extremum iudicium, in quo Diabolos omnes, vnà cum hominibus impijs, in aternos cruciatus abijciet, Ioh. 8. 1. Pet. 1. Pet. 2.

Quid

Quid est HOMO?

HOMO est substantia creata à DEO, habens corpus & animam rationalem, conditam ad imaginem Dei, vt Deum agnoscat & celebret.

Quid est Anima?

ANIMA HOMINIS est essentia spiritualis, creata à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligens, libera, & iusta, quæ est pars hominis: nec extinguitur cum à corpore discessit, sed est immortalis.

Quæ sunt præcipuæ vires Animæ in homine?

Quinq; , Rationalis, Sentiens, Appetens, Locomotiua, & Vegetatiua.

Quæ sunt partes animæ Rationalis?

Duz, MENS & VOLUNTAS, cum qua in serijs motibus copulati sunt AFFECTVS cordis.

Quid est Mens?

MENS seu INTELLECTVS est potentia Animæ rationalis cognoscens, illustrata
in etc.

in creatione radijs sapientia & lucis diuina, qua Deum & Legem Dei discernentem recta & praua, que vite rectorix est, & numeros, ordinem, uoces & inuocac, que sunt principia & norma artium, & omnes res ceteras, singulares & uniuersales utcunq, cognoscit, meminit, & alia ex alijs ratiocinatur, & rectè ac secus coherentia cernit & iudicat. Que potentia eam ob causam precipue condita est in homine, ut Deum conditorem, & testimonia de Dei sapientia & bonitate, toti rerum uniuersitati impressa, cognoscat, & alijs cognoscenda demonstrat.

Quid est Voluntas?

VOLUNTAS est potentia Anima rationalis motiua, ut in scholis loquuntur, seu appetens suprema, qua Homo obiectum ab intellectu monstratum, velle & expetere, vel auersari & reijcere potest, vel suspendere actionem, & imperare externis membris, ut aliquid faciant aut omittant. Ideo autem sic condita est voluntas, ut ante omnia Deum & virtutem expetat & amet, & in Deo latet & acquiescat.

Quid est Affectus?

AFFECTVS sunt variæ species & forme actionum voluntatis, cum aliquo dolore aut læticia coniunctæ: seu AFFECTVS sunt motus

tus voluntatis aut cordis, sequentes cognitionem, quibus obiectum à mente vel sensu monstratum prosequimur aut fugimus.

Quid est *F* MAGO DEI?

IMAGO DEI, ad quam homo conditus est, erat similitudo & conformitas hominis, cum Archetypo seu ipso Deo, videlicet: Mens illustrata luce veræ noticiæ Dei, & sapientia discernente recta & prava: & voluntas liberrimo arbitrio expetens & probans recta & iusta, ardens dilectione Dei, & vera obedientia erga Deum: & Correctum, omnes affectus & motus habens conformes LEGI DEI. Gen. I.

Coloss. 3. Induite nouum hominem qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius, qui creauit eum.

Eph. 4. Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est: in iustitia & sanctitate vera.

2. Cor. 3. Nos verò omnes, reuelata facie, gloriam Domini specularantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.

D

Quid

Quid est Liberum Arbitrium?

LIBERUM ARBITRIUM in genere significat, & iudicium Mentis discernens bona & mala, & facultatem Voluntatis, qua sponte eligit aut facit, vel auersatur & negligit ea, quam mens decernit.

Quid fuit liberum Arbitrium in Homine ante lapsum?

Fuit facultas mentis & voluntatis, quam poterant Angeli & Homines essentiam & voluntatem Dei conditoris, sine vlla caligine & errore agnoscere, & iustitiam ac sanctitatem veram, in qua conditi erant, iuuante Deo, retinere, & sponte ac serio Deo perfecte obedire, vel ab eo desicere & peccare.

Quid est liberum Arbitrium in Homine post lapsum?

Est facultas, quam mens hominis, bona & mala civilia, seu honesta & turpia, item artes mechanicas & liberales, & alias res humana rationis iudicio subiectas aliquo modo intelligere, discere ac iudi-

iudicare & voluntas sine coactione easdem eligere aut expetere, vel auersari & fugere potest, vel suspendere electionem, & imperare externis membris, vt suscipiant actiones cum iudicio mentis congruentes vel non congruentes.

Sed in rebus spiritualibus, vt in primo motu conuersionis ad & cum, seu regenerationis sui ipsius & prima scintilla fidei in Christum accendenda, Liberum vel potius *SERVVM* & peccato captiuum & mortuum hominis *ARBITRIVM* est naturalis impotentia seu defectus & prauitas mentis & voluntatis, secuta lapsum Adæ, & nobiscum nascens: qua mens caeca & tenebris peccati oppressa, nec essentiam nec voluntatem Dei rectè agnoscere, nec viam aeternae salutis sua acie cernere potest: & voluntas ac appetitiones cordis auersa & aduersa Deo, nec seipsum proprijs viribus ad Deum conuertere, & in Christum credere, & cultus Deo placentes prestare, nec quicquam aliud quàm peccare possunt, nisi per gratiam Christi fuerint liberatae.

LIBERV M ARBITRIV M in renatis ex aqua & spiritu, est facultas, qua mens & voluntas per Filiam Dei à seruitute peccati liberata, & adiuta per Spiritum Sanctum, suo etiam conatu & diligenti, non modo externos mores honeste regere, & externa scelera vitare, verùm etiam interiores & spirituales animi motus, vt veram agnitionem Dei, inuocationem, patientiam, &c.

excitare, fouere & augere, & vitiosis inclinationibus resistere vel indulgere, & rursus à DEO deficere potest.

Cum autem dixerimus Hominem ad Imaginem Dei creatum esse, quæ fuerit conformitas nature hominis cum LEGE Dei: nunc doctrina de LEGE Dei, ad quam congruere nostras mentes, voluntates & corda oportebat, statim addenda est.

TERTIUS LOCVS

DE LEGE DEI.

Quid est Lex Dei?

LEX DEI sunt decem præcepta: vel
LEX DEI est doctrina quam Deus in creatione hominibus indidit, & postea in monte Sina & alibi repetiuit, præcipiens quales nos esse, quæ facere, quæ omittere oporteat: Et promittens bona præstantibus perfectam obedientiam, & ostendens ac arguens peccatum in hac corrupta natura, & denuncians iram DEI & æternas pœnas omnibus peccata pollutis.

Alia

*Alia & illustrior Legis Dei
finitio proximis annis
à Philippo tradi-
ta est.*

L E X D E I est æterna & immota sapientia & regula iustitiæ in Deo, discernens recta & non recta, & horribiliter irascens omni dissimilitudini & contumaciæ, quæ repugnat huic normæ in ipso, & est patefacta hominibus in creatione, & postea sæpe repetita est & declarata voce diuina, vt sciamus, quòd sit Deus, & qualis sit, obligans omnes creaturas rationales, & postulans, vt omnes sint conformes ipsi, & damnans ac destruens omnes non conformes, nisi fiat remissio & reconciliatio propter Filium mediatorem.

*Quot sunt partes Legis
Mosaicæ? Tres.*

1. Decalogus seu Lex moralis & æterna, qua iam definita est.
2. Leges Ceremoniales seu Ecclesiasticæ.
3. Leges Forenses seu iudiciales.

Recita Causas Legis moralis.

Causa efficiens est immediatè ipse
D E V S, qui hanc normam sua sapientia &
 iustitia omnium hominum mentibus in prima cre-
 atione in seuit, & postea voce sua in monte Sina &
 alibi illustravit.

Materia in qua, est primum ipsa Mens Dei,
 in qua perfectè lucet hac sapientia & iustitia in le-
 ge expressa, cuius radij in mentes humanas postea
 derivati sunt.

Materia circa quam, est conformitas ac obe-
 dientia, & dissimilitudo seu contumacia totius na-
 tura rationalis, qua cum hac norma mentis divinae,
 in lege expressa, perfectè congruere debebat.

Forma est aeterna & immota iustitia
 in Deo, obligans omnes, vel ad obedientiam perfe-
 ctam, vel ad aeternas poenas.

Fines sunt:

Primus, vt doceat, quòd sit Deus &
 qualis sit.

Secundus, vt hominum natura cum
 hac norma congruat.

Tertius, vt monstret, accuset, & æ-
 ternis poenis damnet omne peccatum,
 non congruens cum hac norma.

Quid

Quid est Lex naturæ?

LEX NATVRAE proprijsimè est notitia Legis diuinæ, insita à Deo naturæ humanæ. vt Roman. 2. dicitur: *Opus legis scriptum in cordibus eorum. Et summa Legis naturæ in Decalogo comprehensa est.*

Quid est Lex Positiua seu humana?

LEGES POLITICAE seu POSITIVAE sunt sententiæ seu leges probabili ratione à Magistratibus latæ, vt sint adminicula legis naturæ, videlicet determinantes circumstantias aliquas, in executione iuris naturæ, vel sancientes aliquid de occasionibus seruandi ius naturæ, non pugnantes cum iure naturali aut diuino.

Quod est discrimen inter Legem Dei, & Leges humanas?

Discrimina maximè illustria sunt hæc quatuor:

Leges humanæ seu positivæ Magistratum sunt mutabiles, & obligant tan-

tantum certos homines, quibus latae sunt, vel ad externam obœdientiam præstandam, vel ad pœnas corporales sustinendas.

Sed *LEX DEI* est æterna & immutabilis, & obligat omnes Angelos & Homines, vel ad perfectam obedientiam, vel ad pœnas æternas sustinendas.

Cur Ceremoniæ & Leges Forenses Moysi nunc abrogatæ sunt, cum tamen Decalogus perpetuò retineatur?

Tota Politia Moysi propter hanc causam præcipuè à Deo constituta est, ut esset certa sedes Ecclesia, & certus locus, in quo Christus iuxta promissiones exhiberetur: seu, ut esset hospitium nascentis, & Schola docentis Christi. Et Ceremoniæ ac forenses Leges ideo latae sunt, ut continerent hanc politiam, & à cæteris gentibus distinguerent, usq; ad tempus exhibitæ Christi. Postquam autem exhibitus est Christus, tota politia concidit, & vna cum politia etiam Ceremoniales & Leges forenses, quæ tantum propter ipsam politiam institutæ fuerunt, extinctæ sunt.

Sed Lex Moralis seu Decalogus est aeterna & immutabilis norma sapientiae & iustitiae in ipso Deo obligans omnes creaturas racionales vel ad obedientiam, vel ad poenam. Ideo nequaquam abolita est exhibitio Christo, ut Matth. 5. dicitur: Non veni solvere Legem, sed implere.

Implet autem Christus Legem quatuor modis.

Primum. Habendo & praestando perfectam obedientiam pro sua persona.

Secundo. Persolvendo poenam sufficientem, quam nos nostra inobedientia meriti eramus.

Tertio. Docendo & illustrando verum & genuinum intellectum Legis.

Quarto. Efficiendo in credentibus novam obedientiam cum lege congruentem per Spiritum Sanctum.

Cum Lex Moralis sit aeterna & immutabilis, quomodo intelligenda sunt haec dicta. 1. Timoth. 1. Iusto non est Lex posita. Rom. 6. Non estis sub Lege?

Iustificati fide in Filium Dei liberati sunt etiam a Lege morali, quod ad male-

ditionem seu obligationem ad æternas
pœnas attrinet; sed tamen manet æterna
& immota obligatio ad obedientiam.
Ideo enim Christus maledictionem Legis in se deri-
uavit, vt in natura humana obedientiam seu con-
formitatem cum Lege Dei instauraret.

Hinc intelligi potest

Quid sit LIBERTAS CHRISTIANA.

Non licentia faciendi quidquid libet,
sed liberatio à peccato, ab ira Dei, à
maledictione legis, à ceremonijs & legi-
bus forensibus Mofi, & à ritibus adia-
phoris extra casum scandali. *Ioh. 8. Rom. 6*
7. 8. Ephes. 2. Gal. 3. 4. 5.

Quæ sunt præcipuæ sententiæ
Legis Moralís? Seu, Quot
sunt præcepta Deca-
calogi?

Decem. Recita.

PRIMUM PRAECEPTUM.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, Non habebis Deos alienos coram me, &c.

*Quae sunt virtutes seu bona
opera primi praeccepti,
iuxta declarationem
Euangelij?*

Omnes virtutes oriuntur à cognitione seu à Noticia gubernatrice, quia ignori nulla cupido. Ideo & primum praecceptum ab agnitione Dei exditur: Ego sum Dominus Deus tuus: & discernit Deum certo verbo et testimonijs miraculorum in eductione ex Aegypto patefactum, ab omnibus creaturis & commenticijs numinibus. Est autem hac cognitio vel essentiae diuinae, vel voluntatis patefactae aut in lege & comminationibus, aut in promissionibus & Euangelie. Cum Legem Dei & comminationes

nationes cognoscimus & vera assensione amplectimur, oritur Timor Dei. Cum autem promissionem gratia & amoris Dei in Christo amplectimur, oritur Fides seu fiducia acquiescens in Deo, & vivificans corda, & pariens dilectionem erga Deum & erga proximum. Ex hoc fonte sumpta est distributio Virtutum primi precepti, quas hii duobus vocabulis, Timoris Dei & Fidei, Philippus in locis complectitur.

Vsitatum est autem vna voce Pietatis seu Religionis omnes totius prima tabula virtutes comprehendendi, sed vt illustrior sit explicatio, prodest eas euolui, & in plures species distribui, quarum singula appellationes, saepe plures alias per synecdochen includunt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi precepti, Ac studiosos hortor, vt sequentes Virtutum definitiones & discant, & velut normas & Regulas omnium consiliorum & actionum in omni vita sibi proponant.

Omniium primæ Tabula virtutum commune genus est

PIETAS ERGA DEVM
 seu
 RELIGIO.

Huius

*Huius partes sunt, Virtutes,
quæ ad primam Decalogi
Legem per-
tinent:*

I. Vera noticia Dei, seu Sapiencia.

II. Timor Dei, seu Pœnitentia.

III. Fides.

IV. Dilectio.

V. Spes.

VI. Humilitas.

VII. Patientia.

VIII. Perseuerantia.

PIETAS ERGA DEVM, seu
RELIGIO, est verum Deum, pate-
tum in creatione mundi & Verbo Ec-
clisæ tradito, rectè agnoscere, & fiducia
Christi mediatoris inuocare & colere,
scat in verbo suo præcepit.

SAPIENTIA in sacris literis idem
est quod Pietas, videlicet, vera agnitio
DEI & redemptoris nostri Iesu Christi,
coniuncta cum vero timore Dei, & fide
totius vitæ obedientia, iuxta verbum
quinitus traditum.

VERA NOTICIA DEI est essen-
tiam & voluntatem Dei in Lege & Euan-
gelio

gelo patefactam, rectè agnoscere, iuxta verbum per prophetas & Apostolos traditum, & certis ac illustribus testimonijs miraculorum, vt educatione populi Israel ex Aegypto, resuscitatione mortuorum & similibus confirmatum.

Peccata pugnantis sunt Caligo & cecitas mentis ignorantis Deum, omnes falsa opinioniones de essentia & voluntate Dei, non congruentes cum verbo per prophetas & Apostolos tradito, videlicet Ethnica, Philosophica, Turcica, Iudaica, omnes hereses, corruptela Euangelij, blasphemia.

TIMOR DEI est expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccatum, & filiali metu iræ ac iudicij diuini vitare delicta, & se reuerenter Deo subijcere, & voluntate ac verbo Dei omnia consilia & omnes actiones, in vita spirituali & civili gubernare.

Extrema sunt, Securitas, seu esse sine cura, sine timore iræ & iudicij diuini: & Superstitio trepidans timore, vbi non est timor. Hoc autem nobis præstet Dei timor, vt omnes alios timores contemnamus.

FIDES est noticia omnium articulorum doctrinæ Christianæ, & assensus quo amplectimur totam doctrinam a Deo nobis traditam, & in hac Promissionem gratuita reconciliationis, certo donam

donandæ propter Christum mediato-
rem, & est fiducia acquiescens in miseri-
cordia Dei propter Filium mediatorem
promissa, & certò statuens, sibi ipsi pec-
cata remitti propter Christum.

Peccata pugnancia cum fide sunt :

*Dubitationes Epicureæ & Academica, de Deo,
de Providentia, de certitudine doctrinae per Chri-
stum & Apostolos tradita.*

Dissidentia erga Deum.

*Dubitare de remissione peccatorum, an si-
mus in Gratia Dei, an Deo placeamus.*

Desperatio.

Confidentia seu presumptio.

Fiducia humanorum auxiliorum.

Superstitio.

Magia.

DILECTIO DEI est ardens in-
cendium amoris, quo mens & voluntas,
agnita Dilectione Dei erga nos, quam
in Filio declaravit, vicissim Deum
complectitur, & sese Deo subijcit & ser-
uat omnia mandata Dei cum quadam
letitia acquiescente in Deo: vel Dilectio
est obedientia vniuersalis iuxta totam
Legem, vt dicitur, Rom. 13. Dilectio est
impletio legis.

*Peccata pugnancia sunt omnes praua incli-
nationes, Odium Dei, Stupor nostrorum peccatorum*

non

non sentiens ardentem flammam dilectionis, denique omnium ceterarum virtutum extrema.

S P E S est certa expectatio vitæ æternæ, iuxta promissionem in Euangelio expressam, & est expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium Dei.

Extrema Fidei & Spei sunt, Desperatio & Prasumptio.

H U M I L I T A S seu ταπεινοφροσύνη est virtus, qua in timore Dei agnoscetes propriam infirmitatem non superbimus, sed vero corde nos Deo, & in officijs nostræ vocationis, fiducia auxilij diuini obsequendis, & præstanda in pœnis & ærumnis obedientia, & exhibendo alijs honore debito, subijcimus.

Extrema sunt, Ficta seu simulata humilitas, & SUPERBIA, quæ est sine timore Dei, & sine agnitione infirmitatis propria sese admirari & magnificere, propter certas dotes, & propria sapientia aut viribus considerare, & alios despicere, & cum accidunt aduersa, irasci Deo tanquam iniuste punienti.

P A T I E N T I A est virtus, quæ in doloribus & ærumnis moderatè & placidè ferendis reuerenter se voluntati Dei subijcit, nec inconcessa auxilia quaerit,

rit, sed fide statuit Deum sibi prociptum esse, & petit & expectat auxilium Dei, mitigationem ac liberationem, & hac fide & spe dolorem lenit, & pacem ac læticiam in corde sentit.

Partes Christianæ patientiæ sunt Timor Dei & Fides.

Extrema sunt Impatientia, & Hypocritica tolerantia cruciatuum sponte accersitorum, ut in flagellis, eremitis & similibus.

P E R S E V E R A N T I A est in vera agnitione Dei, & fide in Christum, constanter & perpetuò usq; ad extremum vitæ spiritum permanere.

Extrema sunt, Defectio à Fide & Pertinacia in opinionib. impijs, aut superstitiosis cultibus.

Extrema communia, seu peccata pugnantia cum tota prima tabula sunt:

Epicureus, ac Cyclopicus contemptus Dei.

I D O L A T R I A est vel fingere aliquid esse Deum, quod non est Deus: vel honorem Deo propriè debitum tribuere cuicunq; rei, quæ non est Deus: vel alligare Deum ad aliquam rem, ad quam se ipse non alligavit suo verbo: vel eligere & instituere cultus sine verbo ac mandato Dei,

E

to Dei,

to Dei, & confidere his cultibus, quòd propter eos Deus nobis propitius sit & beneficiat.

Sunt enim Dij alieni, non tantum ficta Ethnicorum numina, & Statua ac Imagines quae coluntur, sed in genere omnia quae plus amamus & timemus quam Deum, & quibus confidimus magis quam Deo.

HYPOCRISIS est simulatio pietatis, iustitiae & sanctitatis externae, cum tamen cor sit sine vero Timore Dei & sine Fide, plenum dubitationibus, pravis inclinationibus & affectibus, superbia, admiratione sui, &c.

SCANDALVM est aut falsa doctrina, aut malum exemplum, quod gloriae Dei & saluti aliorum hominum nocet, vel quia seducit alios, vel quia deterreret alios ab Euangelio, vel quia praebet occasionem maledicendi Euangelio & Ecclesiae, vel quia alios ad imitationem inuitat, vel quia serit alia plura peccata.

SECUNDVM PRAECEPTVM.

Non assumes nomen Domini Dei tui inuanium.

*Virtutes seu bona opera secun-
di Praecepti, in quibus consistit
verus vsus nominis
Diuini.*

- I. Vera inuocatio Dei.
- II. Gratiarum actio.
- III. Vera praedicatio.
- IIII. Confessio.
- V. Iusiurandum.

VERA INVOCATIO DEI est vero motu cordis & linguæ, à vero Deo patefacto in promissione Euangelij & misso Filio, petere & expectare bona æterna & corporalia, & repugnantem dubitationi certò statuere, à Deo recipi & exaudiri preces, iuxta ipsius promissiones propter CHRISTVM mediatorem.

*Extrema sunt, Omisio inuocationis, frigida
& oscitans precatio, qualis est omnium nostrum,
& omnes falsa inuocationes, Ethnica, Turcica,
Papistica inuocatio hominum mortuorum.*

GRATIARVM ACTIO est mente
& voce confiteri, quòd bona spiritualia
& corporalia non casu offerantur, nec
nostra sapientia & viribus tantum pa-
rentur & conferuntur, sed quòd Deus
verè omnium beneficiorum autor sit, &
propterea vero corde se ei subijcere & o-
bedire, vt Deus gloria ornetur, & plures
ad veram agnitionem & inuocationem
Dei inuitentur.

*Extrema sunt, Ingratitudo, & simulata
gratitudo, qualis est Pharisei, Luc. 18.*

VERA PRAEDICATIO est do-
ctrinam à Deo traditam, Legem & Eu-
angelion, vel in publico ministerio, vel
alibi, pro suo loco & vocatione, rectè &
purè docere, & corruptelas dextrè re-
futare.

*Extrema sunt, Corruptela doctrinae, Hære-
ses, Negligentia in docendo, Curiositas in tractan-
dis materijs non necessarijs.*

CONFESSIO est veram de Deo
doctrinam constanter profiteri, nec ab-
ijcere eam propter terrores, odia, sup-
plicia,

plicia, vel gratiam potentum, propter hunc finem, vt Deo obtemperetur, & ne vera Dei noticia in terris extinguatur.

Extrema sunt, Defectio ab Euangelio, & Pertinacia in causis impijs.

I V S I V R A N D V M est inuocatio veri Dei, qua petitur, vt sit testis, nos vera dicere, & seuerè puniat mentientes.

Extrema sunt, Periuria, & superstitiosa obseruatio impiorum iuramentorum.

TERTIVM

PRÆCEPTVM.

Memento vt diem Sabbati Sanctifices.

Quid significat vox Sabbati?

SABBATVM, Ebraeis quietem, seu scholam & otium ad studia doctrinæ de Deo, significat: cui septima hebdomada dies à Deo ipso in prima creatione destinata fuit.

Cur lata est Lex de Sabbato?

Septem causæ sunt.

I. Voluit Deus diem Sabbati singulis hebdomadis esse monumentum doctrina de creatione mundi sex distinctis diebus perfecta, à qua die 7 Deus requieuit (Genes. 1. 2.) nec post Hominem formatum, alios mundos, nec alias novas animantium species condidit, ut Hominem esse extremum & summum opus, in quo Sabbatum agere & adquiescere velit, Deus demonstraret.

Cum autem in Scholis perpetuum Sabbatum seu otium studijs doctrina de Deo destinatum agamus: Præcipua etiam nostra cura sit, ut Sabbatum creationis ritè celebremus, & Testimonia de Deo in toto hoc pulcherrimo natura rerum à Deo creata theatro nobis proposita, attentè contemplemur, & doctrinam de cælo, stellis, elementis, plantis, animantibus, & humana anima & corporis natura, studiosè discamus.

II. Ut communesaceret de Sabbato Anima spiritali, quo à nostris operibus & cupiditatibus viciosis quiescentes, à Deo nos doceri & agi petamus & patiamur: præcipuè in Schola sanctæ crucis, quietis & placidis animis Deum pro sua voluntate paterna nobiscum agere sinamus.

III. Vt

III. Ut perpetuam & aeternam quietem, omni labore & dolore vacantem, & perpetuò celebrantem Deum, significaret. Ebr. 3. 4. Esa. 66.

IIII. Ut nos de Sabbato redemptionis seu quiete Filij Dei in passione & sepulchro, qua nobis honorem aeterni Sabbati in lapsu amissum restituit, admoneret.

V. Oeconomica est, ut homines & iumenta praeteritorum dierum laboribus defatigata & fessa septimi diei otio & quiete recrearentur. Deut. 5.

VI. Ut monumentum esset liberationis ex servitute Aegyptiaca, & Gratiarum actionis Deo praestanda pro quiete à laboribus, quos in Aegypto grauiß ac penè intolerabiles sustinuerant. Deut. 5.

VII. Et precipuè in tertio praecepto consideranda, ut singulis hebdomadis septima die homines ad discendam & propagandam Legem Dei & promissiones de Christo, & ad communem precationem & gratiarum actionem & laudes diuinas conuenirent. Id enim est Sabbatum sanctificare.

*Quæ sunt igitur bona opera
in tertio Præcepto
mandata ?*

Sex sunt :

I. S A N C T I F I C A T I O Sabbati
seu conseruatio ministerij.

E 4

II. Fi.

- II. Fidelitas ministrorum seu docentium.
- III. Diligentia auditorum.
- III. Reuerentia & obedientia erga ministros.
- V. Liberalitas benignè contribuens ad conseruationem ministerij.
- VI. Pia obseruatio Ceremoniarum in Ecclesia.

SANCTIFICATIO SABBATI est prælucente vero timore Dei & fide, diem ministerio docendi & administrandi ceremonias diuinitus institutas destinatum, non prophanis sed sanctis operibus, hoc est, docendæ & discendæ veræ de Deo doctrinæ, publicæ precationis, gratiarum actioni, vsui Sacramentorum, &c. tribuere: nec in otium prorsus iners & ignauum, nec in corporis labores, aliosue prophanos vsus à ministerio abducentes collocare.

Huic cognata virtus est CONSERVATIO MINISTERII EVANGELICI, quod est officium prædicandi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei, & legitimè administrandi Sacramenta, institutum à Deo, vt per illud veram sui agnitionem, fidem, inuocationem, & cæteras

teras virtutes ipsi placentes accendat, & omnia beneficia Christi ac æternam salutem Euangelio credentibus imperiat.

Peccatum pugnans cum tertio præcepto, est Prophanatio Sabbati, vel per neglectiõnem & contempcionem ministerij, vel supersticiosam obseruationem Sabbati Iudaicam, aut transformationem ministerij in regnum mundanum.

FIDELITAS Docentium est virtus, qua ministri Ecclesiæ, conscij sibi mediocris peritiæ doctrinæ Christianæ, officia fidi dispensatoris mysteriorum Dei omnia, in docendo, arguendo, consolando, exhortando, & veræ pietatis ac omnium virtutum exemplo auditoribus præluendo, diligenter & sedulò obeunt, & constanter tuentur.

Extrema sunt: Infidelitas, vel ignara doctrina, vel negligens in officio: Vel nimia anxietate seu cogitatione propria imbecillitatis deserens ministerium.

DILIGENTIA Auditorum in audienda & discenda doctrina, & crebro vsu Sacramentorum, & obedientia debita ministerio præstanda.

Extrema communia sunt, Negligentia & Contemptus doctrina & Sacramentorum: & Supersticio.

REVERENTIA & OBEDIENTIA erga Ministros, in his quæ ad ministerium pertinent, videlicet cum proponunt præcepta Dei, annunciant consolationem Evangelij, adhortantur ad bona opera, excommunicant contumaces. Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Ebr. 13. *Obedite præpositis vestris, & obtemperate.* Ipsi enim vigilent pro animabus vestris, ut cum gaudio & non gementes officium suum faciant.

Extrema sunt: Contemptus & contumacia adversus ministros, & simulatio arte premeus ministerium. Et impia obedientia in corruptelis doctrina aut traditionibus impijs.

CONTRIBUTIO ad conservationem ministerij Evangelici, & alendos docentes in Templis & Scholis: sicut Israelitæ quotannis virgum didrachmon, & primitias, decimas, primogenita, partes victimarum, &c. ministris Ecclesie sustentandis conferebant, & in novo testamento Dominus ordinavit, ut qui Evangelion annunciant, ex Evangelio vivant.

Extrema sunt: Nihil conferre, sed potius rapere bona ministris Ecclesie ab alijs attributa, ut multi principes, nobiles & rustici Evangelici faciunt: aut profundere opes in Epicurea aut Idolatrica collegia Canoniorum vel monachorum.

PIA OBSERVATIO CEREMONIARVM, quæ institutæ sunt, vt per eas innotescat alijs doctrina de Deo, & sint signa Ecclesiæ, & nerui publicorum congressuum, vt omnia in ijs decenter & ordine gerantur.

Extrema sunt, Impietas contemnens omnes ceremonias publicas: & superstitiosa observatio impiorum rituum.

Quid de Ceremonijs in Ecclesia sentiendum est?

CEREMONIAE in genere sunt gestus seu actiones externæ incurrentes in oculos vel alios sensus externos, ordinatæ ad certos fines.

Suntq; aliæ Diuinæ, seu à Deo mandatæ, vel in veteri Testamento, vt circumcisio & sacrificia Mosaica, quæ fuerunt signa promissionis & Typi beneficiorum Christi & notæ veræ Ecclesiæ, & vincula ac nerui publici ministerij vel in nouo Testamento, vt Baptismus & Cæna Domini, quorum fines infra recitabimus.

Aliæ ab hominibus in Ecclesia Dei institutæ, quas Paulus traditiones humanas nominat, quæ vel palàm pugnant & prohibite sunt
verbo

verbo Dei, vt inuocationes & cultus statuarum &
 hominum mortuorum, Missa pro defunctis, indul-
 gentia, &c. vel sunt ADIAPHORAE, quas
 Deus in specie nec praecepit nec prohibuit, & quas
 sua natura liberum est seruare aut non seruare:
 Harum alia sunt vtiles ad bonum ordinem
 & disciplinam seu pædagogiam rudiorum,
 & ad tranquillitatem & dignitatem
 publicorum congressuum ornandam: vt
 ordinatio temporum, locorum, lectionum, precum,
 Canticum in publicis congressibus, Catechesis seu
 examen rudiorum, ritus publica Ordinationis cum
 impositione manuum, ritus copulationis sponsi &
 sponsae, deductiones funerum cum pijs canticis,
 &c. Alia sunt ludicra vel etiam palam super-
 stitiosa, vt ridicula gesticulationes sacrifi-
 catorum in sacris, processiones cum statuis, cir-
 cumductio asini in die palmarum, Depositio cru-
 cis in sepulchram & excubia, vestitus & rasura
 Monachorum, &c.

Hos ritus, etsi propter infirmos & dociles, ali-
 quantisper vna seruare licet, ne subita aut intem-
 pestiua abrogatione veterum rituum, quibus assue-
 uerunt, ab Euangelio deterreantur: (Rom. 14.)
 tamen nec his ludicris, nec ritibus reuera adiapho-
 ris assuenda est opinio, quod sint iustitia coram
 Deo, aut cultus Dei per sese, aut necessarij ad sa-
 lutem, aut opera meliora quàm ea, quae Deus in
 Decalogo praecipit.

Cum

*Cum praecepta Decalogi sint
aeterna & immota, cur Lex
de observatione Sabbathi
à Christianis abro-
gata est?*

LEX de Sabbato partim moralis est, quoad genus, hoc est, ad conseruationem publici ministerij attinet: partim ceremonialis, scilicet quatenus ritum septimi diei praecipit, qui vnà cum caeteris ceremonijs Mosaicis abrogatus, & in locum eius prima dies hebdomadae substituta est, qua Christus Dominus ex morte resurrexit.

Q V A R T V M
P R A E C E P T V M.

*Honora Patrem & Ma-
trem.*

Quid

Quid est Honor?

H O N O R est comprobatio alterius, tribuens ei præstantiam propter diuinum aliquod bonum, & propterea reuerenter se ei subijciens.

*Sunt autem partes Honoris,
parentibus, magistratibus
& præceptoribus
debiti.*

1. Agnoscere totum ordinem & officia parentum, magistratuum, iudicum, & præceptorum esse opera diuina, quæ à Deo sint instituta & conseruentur: & in his lucere ac conspici sapientiam Dei, iustitiam, ac bonitatem erga genus humanum.
2. Honorifica comprobatio Personarum, agnoscens ipsas personas parentum, fidelium præceptorum & salutarium principum esse Dei munera & à Deo iuuari.
3. Reuerentia amans politicum ordinem & personas, ac se eis subijciens & prædicans dona Dei.
4. Gratiarum actio pro his donis Deo.
5. Precatio vt Deus res & personas, pios parentes & magistratus seruet, regat, & adiuuet.
6. Obedientia debita.
7. Candor & equitas in legibus & actionibus magistratuum & parentum

tum iudicandis. 8. *ἐπιείκεια* aliquas infirmitates & nauos eis condonans.

Quæ sunt virtutes seu bona opera Quarti præcepti?

- I. Pietas seu Philostorgia.
- II. Iustitia vniuersalis, seu Obedientia erga leges.
- III. Iustitia distributiua.
- IIII. Sedulitas.
- V. Gratitude.
- VI. Reuerentia.

PIETAS seu PHILOSTORGIA est virtus, quæ parentibus & liberis, & cæteris sanguine iunctis, tribuit conuenientem honorem, & debita officia.

Peccata pugnancia cum pietate sunt Astorgia, Indulgentia & Impietas.

IUSTITIA VNIVERSALIS est obedientia erga omnes Leges & magistratus, in societate politica, quæ honestis legibus regitur.

Quid est Politia?

POLITIA est legitima ordinatio certi cætus hominû honestis legib. cum norma

ma legis naturæ congruentibus conso-
ciati, in quo per certos magistratus legi-
bus ordinatos, iuxta certas leges, reti-
netur disciplina & pax, propter hunc fi-
nem principalem, vt in pace ciues sint
quàm beatissimi & quàm maxime inter
se amici, hoc est, vt doceri homines de
Deo, & educari ac institui soboles, ho-
nestè regi disciplina, & colligi D E O æ-
terna Ecclesia possit.

Quid est Magistratus?

MAGISTRATV sedit gubernator
Dei ordinatione constitutus, vt sit
nutritius Ecclesiæ Dei & Scholarum, &
sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta leges
naturæ & congruentes leges, & sit execu-
tor legum: puniens pœnis corporalibus
contumaces, & defendens contra iniu-
stam violentiam obedientes.

*Extrema iniustitiæ sunt, Inobedientia seu con-
tumacia, seu contemptus superiorum magistratu-
um & Legum, Seditio, & Superstitiosa obserua-
tio quarum libet legum.*

IUSTITIA DISTRIBUTI-
VA est, quæ proportionem Geometricam
discer-

discernit gradus personarum & officiorum in vita, & singulis convenientem locum & honorem & conueniens munus attribuit.

Extrema sunt confusio graduum, Tyrannis.

SE D V L I T A S est iustitia, suos cuique labores attribuens, & inclinans voluntatem, vt diligenter, fideliter & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores vocationi conuenientes.

*Extrema sunt, Ignauia & πολυπραγμο-
σίων seu curiositas.*

R E V E R E N T I A est virtus, qua tribuimus alijs suum locum, & dona Dei in alijs agnoscimus & magnificamus, & agnoscetes nostram infirmitatem, nos eis subijcimus, & hanc subiectionem externis significationibus declaramus.

*Extrema sunt, Superbia contemnens alios,
& assentatio.*

G R A T I T V D O est Iustitia, quæ bene meritis debitam gratiam, cum animi beneuolentia, tum alijs officijs reddit.

Extrema sunt, Ingratitudo, & simulatio gratitudinis, qua fit rebus inanibus.

QVINTVM PRÆCEPTVM.

Non occides.

*Quæ sunt virtutes seu
bona opera Quinti
præcepti?*

Omnium Quinti præcepti ac totius
ferè secundæ tabulæ virtutum
commune genus est:

DILECTIO PROXIMI.

Huius partes sunt:

- I. Iustitia particularis.
- II. Iustitia puniens scelera.
- III. Fortitudo bellica.
- IIII. Fortitudo togata.
- V. Patientia Philosophica.
- VI. Mansuetudo.
- VII. ΕΠΙΕΤΚΕΙΑ.
- VIII. Misericordia.
- IX. Candor.

X. Ami-

- X. Amicitia.
 XI. Fidelitas.
 XII. Studium concordia.
 XIII. Humanitas.
 XIII. Nemesis.

DILECTIO PROXIMI est prælucente vera agnitione Christi & fide statuente se à Deo gratuita bonitate propter Filium diligi, vicissim se Deo subijcere, ac obedire, & propter Deum alios homines vera benevolentia complecti, & detrimenta eorum arcere, & pro virili eis benefacere, quibuscunq; officijs possumus.

Pugnant cum Dilectione, Malevolentia, Odium, Invidia, Simulatio benevolentia & cetera sequentium virtutum extrema.

IUSTITIA PARTICVLARIS est virtus, quæ nullius corpori, famæ vel bonis nocet, vi aut fraude, sed debitum cuiq; reddit, & seruat æqualitatem.

Peccata opposita sunt, INIVRIA, quæ est, vel vi vel desertione, vel fraude, alterius corpus, famam, vel bona ledere sine iusta causa.

PETVLANTIA, quæ sine vlla causa alios contumelia afficit, & pro delectamento habet alijs damnum dare, vel quoslibet contumelia afficere.

NEQVITIA est affecta leuitas, siue cum aliorum iniurijs, siue cum libidimbus coniuncta, siue gratis ludens.

Excessus est Summum ius seu calumniosum.

IUSTITIA Distributiua in magistratibus, afficiens sceleratos pœnis.

Extrema sunt, Crudelitas & indulgentia.

FORTITVDO est virtus, propugnatrix Iustitiæ, suscipiens pericula & labores pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, coniugum, liberorum, &c. & non abiciens animum in rebus aduersis, nec efferens animum in rebus secundis.

Extrema sunt, Timiditas deserens eos, quibus debetur defensio, & Temeritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea recta ratione.

FORTITVDO Togata, est constantia animi perseuerantis in proposito honesto rectè suscepto iuxta vocationem, & tolerantis iniurias propter honestam causam, & excelfo animo despicientis voluptates, honores, corruptelas, opes, obtreccionem, inuidiam virtutis causâ, ita videlicet, vt propter hæc impedimenta propositum honestum non abiciat.

Extrema

*Extrema sunt, Mollities animi, iniusta per-
tinacia, & Stoica morositas.*

Vicina virtus est P A T I E N T I A
Philosophica, quæ obedit rationi in tole-
randis iniurijs & omnibus rebus aduer-
sis, & moderatur dolorem, ne opprimat
naturam, & ne impellat, vt contra iusti-
tiam, constantiam, modestiam, vel alias
virtutes faciat.

Extrema sunt, Impatientia, & Stupor.

M A N S V E T V D O est virtus, quæ
moderatur iracundiam & vindictæ cupi-
ditatem, remittit offensiones & condo-
nat etiam veras iniurias, publicæ con-
cordiæ causa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium, & Lentitas.

Vicina & ferè prorsus eadem virtus
est ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ seu ÆQVITAS, quæ
in persequendis iniurijs remittit aliquid
de summo iure, & tolerat in alijs multas
infirmittates, vt morosittatem, iracundi-
am, segnitiam, πολυπραγμοσύνη, auidi-
tatem gloriæ, &c. publicæ concordiz
caussa, & ambiguè facta non calumniosè
in deteriorem partem rapit.

Vicina priori, M I S E R I C O R D I A
est virtus, quæ dolore afficitur in aliena

calamitate, præsertim bonorum vel seductorum hominum, & probabili ratione lenit pœnas, & opitulatur miseris: vel propter Iustitiam, vt cum sæuitur erga innocentes: vel propter bonitatem relaxantem aliquid de summo iure, vt Deus miseretur generis humani: vel quia nobis quoq; in communi sorte aliorum misericordia opus est.

Extrema sunt, Crudelitas vel Ασοφία, non affici sensu aliena calamitatis: επιχαρεια. Indulgentia, non punire cum est puniendum, aut non est ignoscendum.

CANDOR est virtus volens bonis benè esse, & lætans eorum rebus secundis, & approbans alienas voluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem.

Extrema sunt, Maleuolentia, Suspicasitas, Liuor, & stulta credulitas.

AMICITIA est virtus pro vera beneuolentia reddens veram beneuolentiam, & pariens mutuam communicationem officiorum & rerum liberalem virtutis causa.

Extrema sunt, Inimicitia, Odium, Simulatio beneuolentia.

F I D E L I T A S est constantia voluntatis in vera benevolentia & omnibus officijs amicitiae debitis.

Extrema sunt, Persidia, & Assentatio.

S T V D I V M concordiae seu φιλονεικία, est virtus, quae humiliter de se sentiens, & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiam veras iniurias, tuetur concordiam, & cauet, ne pugnet de vlla re non valde necessaria, ne publica tranquillitas Ecclesiae & Reipub. turbetur.

Extrema sunt, φιλονεικία & lentitas.

H V M A N I T A S est copulatio iustitiae cum virtutibus mitioribus & suavioribus, cum comitate, mansuetudine, ἐπακεία, affabilitate.

Extrema sunt, Morositas, non ostendens vllā significationem benevolentiae erga alios, & Leuitas.

N E M E S I S vel Z E L V S est indignatio aduersus turpitudinem, seu iustus dolor propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi illud ac puniendi.

S E X T V M

P R Æ C E P T V M.

Non mæchaberis.

Virtutes Sexti præcepti.

- I. Castitas.
- II. Verecundia.
- III. Temperantia.

C A S T I T A S seu Pudicitia, est virtus, retinens mundiciem animi & corporis cum voluntate Dei congruentem, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas.

C A S T I T A S vitæ cœlibis est mundicies animi & corporis sine commixtione & contaminatione corporum, & sine vlllo feminis abusu.

C A S T I T A S **C O N I U G A L I S** est corpus suum vni coniugi castum & sanctum seruare, seu leges coniugij diuinitus institutas, reuerenter tueri.

Est autem **C O N I U G I V M** legitima & indissolubilis coniunctio vnus maris & vnus scœminæ, instituta diuinitus,

tus, vt agnoscamus Deum esse mentem
castam, & ei in castitate seruiamus, & hoc
modo propagato genere humano colli-
gatur æterna Ecclesia Deo.

*Extrema sunt, Vituperationes & prohibitio-
nes coniugij & sexus muliebris, vaga libidines &
scortationes, Adulteria, Diuortia vulgaria, incen-
dia libidinum, omnes effusiones seminis extra con-
iugium, simulata castitas.*

V E R E C V N D I A seu Pudor est
virtus, quæ veretur veram infamiam
semper comitantem delicta, & metu iu-
dicij diuini & propriæ conscientia, & a-
liorum rectè iudicantium, coërcet om-
nes cupiditates, & vitat delicta, & ge-
stus animorum ac corporum ita regit, vt
conueniant ordini naturæ, personarum
& locorum.

*Extrema sunt, I M P V D E N T I A, quæ
est contemnere Dei & omnium hominum iudicia,
& sine respectu iudicij conscientia propria & alio-
rum sanorum, omnibus cupiditatibus frenos la-
tere.*

Stupor ἄνωπια, nimia verecundia.

*Lasciuia, seu pronitas ad varios ludos & va-
rias voluptates sine cupiditate nocendi.*

*Proteruitas est pronitas ad prauas volupta-
tes, & ad contumelias faciendas.*

TEMPERANTIA est virtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus, ita vt nec precationem nec somnum impediant.

Extrema sunt, Voracitas, Ebrietas, & nimia Abstinentia.

SEPTIMVM

PRÆCEPTVM.

Non furtum facies.

*Virtutes seu bona opera
Septimi præcepti.*

- I. Iusta possessio & bonus vsus propriarum rerum.
- II. Iustitia commutativa.
- III. Beneficentia seu liberalitas.
- IIII. Hospitalitas.
- V. Frugalitas seu Parsimonia.
- VI. ΑΥΤΑΡΧΕΙΑ.

IUSTA Possessio & bonus vsus propriarum facultatum est virtus, quæ in timore Dei & fide ac bona conscientia tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulo studet eas honestis

honestis rationibus augere, & ad vsus à Deo ordinatos conferre.

Pugnantia sunt omnia iniusta aucupia opum, superstitiosa collatio facultatum in commune sursum, &c.

I V S T I T I A commutatiua est virtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum seruat æqualitatem Arithmeticam.

Pugnant cum hac virtute omnes fraudes in contractibus.

B E N E F I C E N T I A seu Liberalitas est virtus, quæ communicat facultates & operas non debitas obligatione civili, sed naturali seu diuina, vbi & quando decet, & mediocritatem efficit inter profusionem & sordes.

H O S P I T A L I T A S est virtus vicina Beneficentiæ, qua peregrinos & hospites, ac præcipuè propter veræ doctrinæ professionem exulantes, vera beneuolentia & omnibus officijs hospitalibus complectimur.

P A R S I M O N I A est virtus, quæ res proprias custodit, vtiliter collocat, vitat sumptus non necessarios, emacitates, lutum, ædificationes, & tamen vbi ratio postulat, expendit quantum opus est.

Extrema sunt, Auaritia, Sordes, & Profusio.

ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ est virtus, vicina parsimonia, quæ contenta est præsentibus bonis, & placidè fert paupertatem & alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, vt contra pietatem Deo debitam, vel alias virtutes faciat.

OCTAVVM

PRÆCEPTVM.

Non loqueris falsum testimonium contra proximum tuum.

*Virtutes seu bona opera
Octavi præcepti:*

- I. Veritas
- II. Simplicitas.
- III. Constantia.
- IIII. Modestia & Grauitas.
- V. Appetitio Gloriæ.
- VI. Taciturnitas.
- VII. Eloquentia.

VIII. Docilitas.

IX. Comitas.

X. Urbanitas.

VERITAS est virtus, quæ inclinatur voluntatem, ut veras sententias, hoc est, cum rebus quales sunt, congruentes, in doctrina de Deo & alijs artibus amemus, & vera, recta, explicata & salutaria constanter dicamus & faciamus, & in moribus fugiamus insidiosas occultationes & simulationes.

Obiecta sunt:

Doctrina de Deo, natura rerum, moribus.

Iudicia, videlicet Accusationes, Defensiones,

Testimonia, Sententia, Indicium.

Pacta seu promissiones omnes in fœderibus & contractibus, emtionibus, venditionibus.

Consilia in gubernatione & priuata vita.

Sermones de aliorum virtutibus & turpitudinibus, seu laudes & vituperationes.

Significatio nostræ voluntatis erga alios, in sermonibus, gestibus, &c.

Peccata pugnancia cum Veritate, sunt omnia MENDACIA, omnes opiniones, sermones & gestus non congruentes cum rebus ipsis, & nocentes, vel ipsi mendaci, vel alijs: & tota Sophistica, quæ falsas opiniones & malas causas fucosis prætectibus tuetur.

Hereses

Hereses & studium discendi, docendi, aut defendendi falsas opiniones, vel inutiles & non necessarias subtilitates in omnibus doctrinis.

Calumnie forenses omnes, in accusationibus, testimonijs, sententijs iudicum.

Persidia in non seruandis promissis, & fœderibus, ac amicitijs: periuria, & fraudes in contrahentibus.

Persidia & Ironia in dandis consilijs.

Obtrectatio, Maledicentia, Vanitas, Idetantia.

Omnis hypocrisis seu simulatio in moribus & gestibus.

SIMPLICITAS est perspicua & aperta veritas, sine inuolucris & ambagibus: seu est vera, recta, & explicata, in artibus, & in communi vita, propriè & perspicuè dicere & facere.

Extrema sunt, Duplicitas, fuci, ambages in doctrina & moribus: & simulatione simplicitatis alteri insidiari & nocere.

CONSTANTIA & GRAVITAS est perseuerantia in Veritate & Iustitia: & gubernatio omnium actionum & gestuum, cum norma rectæ rationis congruens.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas.

MODESTIA est virtus, quæ frenat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone

mone, plus nobis tribuamus, quam nostræ imbecillitati conuenit, nec actionibus supra nostras vires nos efferamus aut extra vocationem aliquid suscipiamus, ne despiciamus alios: sed in timore Dei & fide diligenter faciamus officia vocationis, & in gestibus non discedamus à naturæ, personarum ac locorum ordine.

Extrema sunt, A R R O G A N T I A, quæ in opinione plus sibi tribuit, quam adest. I A C T A N T I A, quæ verbis immodicè & falso de se prædicat. A M B I T I O, quæ tentatis actionibus non necessarijs aut iniustis extra vocationem, alijs antecellere querit & nimia Modestia seu stupor: præterea Inciuilitas morum, Scurrilitas in gestu & vestitu, Obscænititas, & Impudentia.

A P P E T I T I O veræ **G L O R I A E** est virtus, quæ opus suum probans, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam voluntatis diuinæ gubernans, & vocationis officia diuinitus mandata fideliter & sedulo faciens, studet consequi approbationem Dei & propriæ conscientia rectè iudicantis, & aliorum bonorum ac rectè iudicantium comprobationem.

Extrema sunt, Leuitas ac Impudentia, & Ambitio.

D O C I-

DOCILITAS est virtus, quæ fle-
 &it animos, ne arroganter de se senti-
 ant, sed vt alios audiant, discant, & veris
 sententijs assentiantur.

*Extrema sunt, Pertinacia & Academica
 ἔτροχῆ seu Leuitas semper & omnia discens, &
 nunquam ad agnitionem veritatis perueniens.*

TACITURNITAS seu ratione
 tacere.

*Extrema sunt, Garrulitas, Futilitas, & dissi-
 mulatio eorum, qui tacent tunc quoq, cum man-
 datum Dei precipit confessionem.*

ELOQUENTIA est virtus, quæ
 mentem & linguam regit, vt Deo gratæ
 & hominibus salutaria, perspicuè & or-
 natè dicat.

*Extrema sunt, Omnes abusus facultatis lo-
 quendi.*

COMITAS seu **AFFABILI-
 TAS** est virtus, inclinans nos, vt in lo-
 quendo, in audiendo, in respondendo, &
 officijs præstandis, in vultu & gestibus,
 quadam suauitate beneuolentiam no-
 stram erga alios declaremus.

*Extrema sunt, Leuitas & Morositas fastidiose
 se audiens alios, duriter respondens, & difficultet
 officia præstans, nec vllam suauitatis & beneuo-
 lentia significationem erga alium ostendens.*

VRBANITAS est ornamentum veritatis, qua iocosè vel figuratè, vel falsè dictis tempestiuè & honestè alij admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur.

Extrema sunt, Scurrilitas, qua iocos obscenos et contumeliosos spargit, & gestu vel mordaci dicto petulanter reprahendit: & stoliditas ac insulfitas.

NONVM ET DECIMVM PRÆ- CEPTVM.

Non concupisces, &c.

In IX. & X. Præcepto præcipitur Rectitudo omnium virium hominis congruens ad normam legis vel conformitas cum lege Dei, seu congruentia, seu convenientia, seu similitudo totius naturæ humanæ mentis, voluntatis, cordis, omnium virium & membrorum externorū, quæ cum norma mentis diuinæ in Lege expressæ, perfectè congruere debebant. In summa, Iustitia originalis, seu imago Dei, ad quam homo conditus est.

Peccatum pugnans cum IX. & X. præcepto, est **CONCUPISCENTIA**, quæ est àrāgia, seu corruptio omnium virium hominis, videlicet in mente cæcitas caligo & dubitationes de Deo, in voluntate & corde auersio à Deo, & vacuitas Timoris Dei, dilectionis, inuocationis, fidei. Item prauæ inclinationes, inordinatæ appetitiones & flammæ vitiorum affectuum.

Qui sunt fines seu vsus Legis diuinæ? & cur assidue meditandus est Decalogus?

- I. Legis notitiæ est testimonium, quòd verè sit Deus.
- II. Docet qualis sit Deus, videlicet iustus, verax, beneficus, castus, qualem Lex describit.
- III. Docet ad quid condita sit natura humana, videlicet, vt Deum agnoscat, & ei iuxta legem obediat.
- IIII. Ostendit peccatum, & est perpetuum iudicium Dei, accusans & damnans omnes homines, qui non confugiunt ad Christum mediatorem.

V. Est

V. Est regula bonorum operum, in quibus renati suam obedientiam erga Deum exercere debent.

VI. Est norma vitæ hominum, etiam non renatorum, ut mores honesta disciplina regant.

Potest né Homo Legi Dei satisfacere?

R. Nemo hominum in hac tristi corruptione naturæ potest integram & perfectam obedientiam Legi Dei debitam præstare. Rom. 7. 3. sed externi mores utcunq; regi iuxta Legem etiam à non renatis possunt, & disciplina honestè frenari.

Quid est Disciplina?

DISCIPLINA est regere externos mores, ut cum lege Dei seu recta ratione congruant, & reprimere impetus affectuum vitiosos, & vitare externa scelera, quæ Lex Dei prohibet.

*Propter quas causas exigit
disciplinam Deus etiam
à non renatis?*

Propter quinque causas.

I. Mandatum Dei. Rom. 13. *Neceſſe eſt obedire, non tantum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Proinde quod bonum eſt facito, & habebis laudem ab eo.*

II. Ut vitentur pœnæ. Nam regula iudicij Diuini in Eccleſia & apud Ethnicos certa & immota eſt: Atrocia ſcelera puniuntur à Deo atrocibus pœnis, vel immediatè vel per Magiſtratus, Rom. 13. *Non fruſtra gladium gerit, ſed tibi ad vindictam, ſi male egeris.*

III. Ut ſocietas ciuiliſ tranquilla & incolumis conferuetur.

IIII. Ut noſtro exemplo alios ad honeſtatem morum & virtutem inuitemus.

V. Cauſſa vſitatè allegatur ex Paulo, Galat. 3. *Lex Pædagogus noſter fuit in Chriſtum, vt ex fide iuſtificaremur. Vt enim boni pædagogi officia tria ſunt. 1. Docere. 2. Coercere diſciplina, & mores regere. 3. Caſtigare delinquentem: ita Lex primùm docet nos de Deo, quod ſit, de officijs Deo debitjs, de ira Dei, peccato, iuſtitia, iudicio &c. Deindi cuſtodit & concludit nos tanquam carcere, non modo frenos & vin-*

& vincula iniiciens viciosis cupiditatibus & exter-
nis membris, ne pro libidine contra voluntatem
Dei ruant, sed etiam accusans, perterrefaciens, &
dannans nos propter peccatum, atq; in his terrori-
bus & angustijs impellens & cogens nos confugere
ad filium Dei redemptorem & medicum, qui nos
ex carcere legis, peccati & mortis, quo conclusi te-
nebamur, liberavit. Hac propria & genuina dicti
Paulini sententia est, cum qua etiam vsitata ac-
commodatio non pugnat congruens cum dicto: Nec
scortatores, nec idolatra, nec adulteri (nec vlli in
violatione externa disciplina pertinaciter perseue-
rantes) regnum Dei possidebunt.

In renatis verò disciplina, seu gubernatio mo-
rum iuxta legem Dei, quæ sit pralucente in corde
vera agnitione Christi & fide, est cultus Dei, &
pars noua obedientiæ, & quidem à Spiritu Sancto
iuuatur & purior redditur, & presentibus ac æ-
ternis præmijs compensatur.

Quæ sunt impedimenta Disciplinæ?

Tria præcipua.

Primum, Naturalis infirmitas, seu caligo &
cacitas mentis: procliuitas voluntatis præcipitantis
in motus Deo displicentes: & incendia prauorum
affectuum.

II. Externa illecebra, praua sodalitia exempla multitudinis vitiosa, varia & multiplices delictorum occasiones.

III. Impulsiones Diabolorum.

DE PROMISSIONI-
BVS ET COMMINA-
tionibus additis De-
calogo.

In singulis Decalogi praeceptis prodest has quinque quaestiones ordine considerari. Quae virtutes flagitentur? Quomodo fieri possint? Quae peccata prohibeantur? Quae promissiones addita virtutibus? & comminationes poenarum, quae certissime peccata comitantur.

Et si autem non sunt addita singulis Praeceptis promissiones & comminationes in ipso Decalogo, tamen summa comprehensa est in hac concione addita primo praecepto: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me & custodiunt praecepta mea. Item, Leuit. 18. Qui fecerit hac, viuet in eis. Rom. 10. Gal. 3. & Deut. 27. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis.

His addantur promissiones premiorum & comminationes poenarum, de virtutibus & vicijs singulorum praeceptorum traditæ, quarum pleraeq; in Prouerbijjs Salomonis & Syracide collectæ sunt & passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum premijs & peccatorum poenis repetuntur.

Ut autem rectè intelligantur Promissiones & Comminationes, prodest has sex communes actiones in conspectu habere, quas nunc breuissimè recitabo.

PRIMO: Cùm Deus sit verax: certissimum est comminationes ipsius non inania terriculamenta, nec promissiones inanem sonitum esse, & idèd propositas, vt quoquo modo stultos demulceant. Firmissime igitur statuamus, etiamsi saepe euentus nobis non videntur respondere, tamen omnes diuinas promissiones & comminationes, in ea forma & sententia, qua Deus eas tradidit & interpretatus est, veras, certas, ratas, firmas & immotas esse.

SECUNDO: Accuratissimis limitibus, discernenda sunt genera promissionum. Promissio Euangelij propria, remissionem peccatorum, imputationem iustitiæ, Spiritum Sanctum & vitam æternam omnibus credentibus GRATIS, propter Christum promittit, non propter vllum nostrum meritum vel obedientiam.

Promissiones verò legales nequaquam Gratis offerunt remissionem peccatorum & vitam æter-

Nam, & alia premia spiritualia ac corporalia, sed annexam habent conditionem perfectæ obedientiæ, tanquam causam & meritum, propter quod bona promissa sint exhibenda, vt dicitur: Qui fecerit hæc, viuet. Item, Sum misericors his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

TERTIO: *Cum autem nemo præstet perfectam obedientiam, quam Lex flagitat: querunt anxie mentes, quomodo amplissime promissiones præmiorum singulis virtutibus addita, nobis rata fiant: & quomodo pœnæ vitari possint? Ad hæc questionem respondet Paulus 2. Cor. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, id est, rata ac firma, hoc est, verè & certò dantur propter Christum. Item, Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur Spiritus Sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum lege Dei, quæ præmijs spiritualibus & corporalibus in hac vita & æterna ornatur, vt 1. Timoth. 4. dicitur: Pietas habet promissiones præsentis & futuræ vitæ. Itẽ, Matth. 5. Merces vestra copiosa est in cælis.*

Dantur autem premia, in promissionibus oblata, eo ordine & modo, quẽ Christus in Euangelio præscribit. Marci 10. Recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hæc vitam, vitam æternam, hoc est, præcipua premia, & præcipua pœnæ differuntur in vitam æternam.

QVARTO: Discernenda sunt promissiones in Euangelio tradita:

Prima, summa, & maxime necessaria est **PROMISSIO GRATIAE** & reconciliationis ac vitæ aeternæ, seu bonorum spiritualium & æternorum, quæ Deus propter Christum certò & nominatim & sine vlla conditione & exceptione promissit se daturum esse. Hæc præcipua Euangelij promissio semper rata & firma est credenti, etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, vt Iob. 18. dicitur: Etiam si occiderit me, sperabo in eum. Psal. 73. Cum contabescunt caro mea & cor meum, tu petra cordis mei & pars mea Deus in æternum. Rom. 4. Ideo ex fide, gratis, vt firma sit promissio.

Alia sunt promissiones Rerum corporalium necessariarum ad huius vitæ mortalis conseruationem, vt vitæ, bonæ valetudinis, cibi, potus, defensionis, liberationis ex morbis, carcere, exilio, bello, peste, sæcunditatis agrorum & similibus, quæ panis quotidiani appellatione continentur, Has quoq; tradidit Deus propter sex causas.

1. Vt agnoscamus Deum auctorem & conseruatorem esse etiam huius vitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, nec nostra tantum diligentia ea acquiri sed verè à Deo dari.

2. Vt Ecclesia in hac vitæ conseruetur.

3. Vt Fides & Inuocatio, in petitione, & expectatione corporalium bonorum exerceatur.

4. *Vt commonefaciant nos de Christo & promissione bonorum spiritualium.*

5. *Vt gratitudinem nostram Deo quotidie in vsu bonorum corporalium declarem.*

6. *Vt bona corporalia sint adminicula nostrae vocationis & instrumenta beneficentiae & aliarum virtutum.*

QVINTO: Haec quoque promissiones bonorum corporalium verae & ratae sunt sicut sonant, & certo exhibentur bona sicut promissa sunt, videlicet additis his quatuor exceptionibus.

I. *Ne modus aut tempus exhibendi bona & liberationes corporales Deo à nobis praescribatur, sed simpliciter ipsius sapientiae & voluntati paterna relinquantur. Ideoque parata sit ad obedientiam voluntas nostra, si diutius nos exercere Deus velit, & liberationem certo consilio differat.*

II. *Cum promittantur bona bonis & obedientibus, non impeditur Deus his promissionibus, quominus impios & sceleratos seuerè puniat.*

III. *Cum in pijs etiam & obedientibus seu vera Ecclesia multae sordes peccatorum reliquae sint: certo consilio Deus etiam pios & sanctos arumnis & cruce vult exerceri: propter duodecim causas, quae in loco de Ecclesia recitabuntur.*

III. *Non sunt rapienda promissiones corporales nostris consilijs sine vocatione diuina: vt filij Ephraim (1. Par. 7.) inuadentes terram promissam sine vocatione interficiuntur. Abraham verò, etsi pro-*

promissi ipsi erat terra, tamen nunquam eam occupavit. David, etsi promissum ipsi erat regnum, tamen non rapuit regnum donec vixit Saul, sed vocationem expectavit.

S E X T O, Comminationes & pœna, quæ immutabili ordine peccata comitantur, sancitæ sunt à Deo propter sex causas, quæ sunt:

Iustitia Dei, cuius norma æterna & immota est punire & destruere ac delere sceleratos.

Vt in pœnis conspiciamus discrimen virtutis & vitiorum, & agnoscamus Deum bonum, iustum & virtutis amantem esse.

Vt hæc breves pœna corporales sint commensationes de æternis pœnis.

Vt pœna nos impellant ad pœnitentiam, ad vitanda peccata & emendationem vitæ.

Vt tranquillitas publica conseruetur.

Vt exemplis horribilium pœnarum deterriti alij vitent delicta, quibus pœna attrahuntur.

Omniibus autem comminationibus pœnarum addit Deus conditionem pœnitentiæ, qua semper vel liberatio vel mitigatio calamitatum impetratur, vt Ieremie 18. dicitur: Si pœnitentiam egerit gens illa à malitia sua, contra quam loquor: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi, vt facerem ei. Et ideo differt Deus pœnas, vt homines ad pœnitentiam inuitet. Sa. 11. Dissimulas peccata hominum, vt agant pœnitentiam.

Q V A R.

QVARTVS LOCVS.

DE PECCATO, QVOD
PER LEGEM DEI COGN
noscitur, accusatur &
damnatur.

Quid est Peccatum?

PECCATVM est quicquid pugnat
cum Lege Dei, qua aeterna & immota
bonitatis & rectitudinis norma est. 1. Iohan. 3.
ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἀνομία, peccatum est iniquitas,
seu deflexio à regula legis diuina, dissimilitu-
da cum lege, seu non congruere cum lege. Compe-
tit enim vocabulum ἀνομίας propriè peccato per
se considerato, in abstracto, non concreto, quod non
ἀνομία sed ἀνομον est.

Sic & altera definitio pueris nota, qua in locis
traditur.

PECCATVM est defectus, vel in-
clinatio, vel actio, pugnans cum lege
Dei, promerens iram Dei, & aeternas pœ-
nas, nisi fuerit facta remissio propter Fi-
lium mediatorem.

Quæ

Quæ est caussa efficiens Peccati?

Non Deus, sed liberum arbitrium Diaboli & hominis. Toto enim pectore amplectenda est sententia, Deum non esse caussam peccati, nec approbare peccatum, nec impellere ad peccandum, sed primi peccati causam esse liberam voluntatem Diaboli & primorum parentum, qui liberè & sua sponte auerterunt se à Deo, & sapientiam, iustitiam & libertatem voluntatis, in creatione ipsis insitam, sibi & toti posteritati amiserunt. Deut. 32. Deus noster absq; vlla iniquitate rectus & iustus est. Ioh. 8. Diabolus homicida est ab initio, & in veritate nõ stetit. Cum mendacium loquitur, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater mendacij. Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum.

Externorum autem peccatorum tres sunt caussæ:

- I. Errores, seu cacitas & caligo mentis humane, qua lapsus primorum parentum secuta est.
- II. Prava cupiditates in voluntate & corde.
- III. Incitatio Diaboli.

Materia

Materia in qua, est Mens, Voluntas, Cor & potentia obtemperantes, & omnia membra externa.

Forma, est reatus, hoc est, obligatio personæ ad iram Dei & æternam damnationem.

Fines & effectus sunt:

- I. Ira Dei.
- II. Aeterna damnatio.
- III. Mors corporis.
- IIII. Omnes calamitates generis humani.
- V. Tyrannis Diaboli.
- VI. Concupiscentia, qua simul est peccatum & pena peccati.

Quæ sunt genera peccati præcipua?

Duo. Peccatum originale & actuale.

Quid est peccatum originale?

PECCATUM ORIGINIS est defectus, vel inclinatio, pugnans cum lege Dei, nobiscum nascens & secuta lapsum Adæ, promerens iram Dei & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter filium Dei mediatorem. *Psal. 51. Ecce in iniquitatibus conceptus sum & in peccatis concepit me mater mea.*

Rom. 3. Omnes peccauerunt & priuati sunt Gloria Dei, sicut Ioh. 1. Esa. 9. totum genus humanum nominatur Tenebrae, id est, priuati & carentes luce vera agnitionis Dei, vera iustitia & vite, quam Deus approbat. Rom. 8. Sensus carnis non obtemperat Legi Dei, ac ne quidem potest obtemperare.

1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei, nec potest intelligere. In his testimonijs, defectus seu priuationem iustitiae: & ἀδυναμία obediendi Deo, nobiscum nascentem, propter quam natura filij irae sumus, describi, manifestum est.

PECCATVM ACTV ALE est actio interior vel externa pugnans cum lege Dei, vt in mente dubitationes Epicureae vel Academicæ, et omnes falsæ opiniones de Deo, etiam si lingua vel calamo non proferantur: in voluntate admiratio sui, neglectio & contemptus Dei, fiducia rerum carnalium, fremitus recusans placidè obedire Deo in ærumnis: in corde iniusta odia, ira, cupiditates, amor vite, voluptatum, opum, gloria maior quàm ipsius Dei. Externe actiones sunt blasphemii sermones, mendacia, periuria, cades, adulteria, seditiones, furta, fraudes in contractibus, &c.

Huic actuali peccato propriè congruit vsitata definitio, saepe ab Augustino repetita: Peccatum est cogitatum, concupitum, dictum vel factum

factum contra legem Dei. Ideoq; in scholis etiam, peccatum cordis videlicet prauas cogitationes & adfectus cordis, distinguunt à peccato operis, quod dicto vel facto committitur.

SPECIES Peccatorum secundum ordinem praeceptorum Decalogi rectiss. distribuuntur, ut supra in loco de lege ea enumeravi, & mediocris catalogus Rom. 1. Gal. 4. 1. Cor. 6. & alibi recensetur.

Discerni etiam genera peccatorum actualium, in peccata commissionis, & omissionis ac negligentiae adfectatae, possunt: sicut & Iuriscon. discernunt **DOLVM**, seu Crimen, seu Flagitium, videlicet factum, quo lex Dei contra conscientiam violatur: & **CVLPAM** Latam vel leuam, cum vel errore iudicij. vel subitis flammis affectuum, vel desidia & negligentia peccatur.

Dic alteram Diuisionem peccati.

VENIALE PECCATVM est defectus, vel inclinatio, vel affectus, pugnans cum lege Dei, in renato, cui retinenti fidem & repugnanti prauis affectibus spiritu, reatus remittitur.

Sedes materiae de Peccato in renatis & sanctis reliquo, est Rom. 7. 8. Non quod volo bonum, hoc facio:

*facio: Video aliam legem in membris meis, rebel-
lantem legi mentis meae, & captiuum me facien-
tem legi peccati &c. Nulla autem condemnatio est
his qui in Christo Iesu, non secundum carnem am-
bulant, sed secundum spiritum, & deinceps vsq^z ad
clausulam. Si spiritu actiones carnis mortificabitis,
viuetis. 1. Ioh. 1. Si dixerimus quod peccatum non
habemus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in
nobis.*

MORTALIA PECCATA sunt, non
tantum septem illa, quae vulgo numerantur, Super-
bia, Inuidia, Ira, Acedia, Auaritia, Gula, Luxuria
sive libido, quae tamen plurimorum peccatorum
actualium fontes & scaturigines sunt: sed in non
renatis, omnia peccata, originalia &
actualia: at in lapsis, qui antea fuerunt
renati, sunt delicta contra conscientiam,
feu quae fiunt à scientibus & volentibus,
propter quae amittit homo gratiam &
Spiritus Sanctum, & fit reus irae Dei &
aeternarum pœnarum, nisi rursus ad De-
um conuertatur.

*Eph. 5. Hoc scitote, quod omnis scortator aut
impudicus, aut auarus, non habet hereditatem in
regno Christi & Dei, Ne quis vos decipiat inani-
bus sermonibus. Propter hac enim venit ira Dei in
filios inobedientes. Ezech. 33. Cum cesserit iu-
stus à iustitia sua & fecerit iniquitatem, morietur.*

Quatuor peccata clamantia in cœlum nominant, Homicidium voluntarium. Gen. 4. Sodomiam Gen. 19. Oppressionem pauperum, viduarum &c. Deut. 15. Exod. 22. Psal. 95. Mercedem operario negatam Exod. 24. Iacob. 5.

Novem modi, quibus communicamus peccatis alienis, hoc tristico comprehensi sunt.

*Inquinat alterius vitæ se, qui male sanus
Consulit, assentit, mandat, palpâtue, recepat,
Participâtue, silet, non obstat, non manifestat.*

PECCATVM IN SPIRITVM
S AN CT VM est vel veritatem agnitam
petulanter oppugnare: vel opera, quæ
certò apparet spiritu Dei facta esse, odio
Pharisaico tribuere Beelzebub, & dicere
Diaboli opera esse: vel desperare, hoc
est, adinere Deo laudem misericordiæ
seu gratiæ exuberantis supra peccatum.

Alij sex species recitant:

*Pneumatis est hostis præsumens, spemq; relinquens,
Impugnans verum, domi fratris malus osor,
Obduransq; animum, simul ac spernens μετὰ νοι-
ε. v.*

*Sed nos de peccato irremissibili statuamus, à
posteriori iudicandum esse, & Quantaquæ
sint nostra peccata sciamus mandatum
Dei esse, vt conuersi credamus, omnia
peccata nobis remitti, & promissionem
Gratiæ*

Gratiæ vniuersalem ac gratuitam esse.
*Matth. 11. Venite ad me omnes. Rom. 5. Gratia
 exuberat supra peccatum. Ioh. 3. Omnis qui credit
 in Filium, habet vitam æternam.*

Q V I N T V S

L O C V S.

DE EVANGELIO SEV
 PROMISSIONE REMISSIO-
 NIS PECCATORVM propter
 Christum & FIDE iu-
 stificante,

Quid est Euangelion?

EVANGELIUM est PROMISSIO
 DE CHRISTO: seu, doctrina non
 natura nota, sed ex arcano consilio Diui-
 nitatis per Filium prolata, in qua Deus
 immensa misericordiâ propter Christum
 Filium suum GRATIS promittit remis-
 sionem peccatorum, iustitiam, Spiritum
 Sanctum & vitam æternam, omnibus a-
 gentibus pœnitentiâ, & fide hæc pro-
 missa bona amplectentibus.

Summa autem Euangelij est. hoc dictum Christi: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat sed habeat vitam æternam.

Vel Rom. 3. Iustificamur gratis, Dei gratia, per redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem in sanguine eius, &c.

Quod est discrimen Legis & Euangelij?

Tria sunt præcipua & illustria discrimina.

Primum, Lex est natura nota, ut pote insita mentibus humanis in prima creatione, quæ etiam post lapsum non prorsus extincta est Rom. 1. & 2.

Euangelion non est natura notum, sed à Filio Dei reuelatum est. Iohan. 1. Ephes. 1. 3. Rom. 16. Gen. 3.

Secundum, A promissionibus. Lex promittit iustitiam & vitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ. Rom. 19. Qui fecerit hæc, viuet in eis.

Euangelion verò promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, GRATIS, propter solum Christi

Christum non propter nostram obedientiam erga Legem Rom. 3.4.10.

Tertium ab effectibus: Lex neminem iustificat, neminem liberat à peccato, neminem saluat, sed tantum accusat, monstrat & auget peccatum & damnat omnes homines propter peccatum.

Deut. 27. Maledictus omnis, &c. Rom. 3.4.5. 8. Galat. 3. 1 Corinth. 15.

Euangelion verò est potentia Dei ad salutem omni credenti, & Gratis, propter Christum donat credentibus remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam. Rom. 1.3.

Quod est discrimen veteris & noui Testamenti?

Idem ferè quod Legis & Euangelij.

Quid est nouum Testamentum?

NOVVM TESTAMENTVM planè idem est quod Euangelion, seu promissio remissionis peccatorum, gratiæ Dei, Spiritus Sancti & æternæ salutis,

propter Filium Dei Dominum nostrum
Iesum Christum, gratis credentibus do-
nanda. Matth. 26. Gal. 3. Ebre. 9. 2. Cor. 3.

Quid est Vetus Testa- mentum?

VETUS TESTAMENTUM
proprie est promulgatio legis Mosaicæ,
& promissio terræ Canaan, & certæ po-
liticæ ac defensionis, à Deo facta Israëli-
tis seruantibus legem: cui ceremonias
& sacrificia Deus adiunxit, vt essent Typi
personæ, sacrificij & beneficiorum Chri-
sti propter quem solum credentes omni-
bus temporibus remissionem peccato-
rum & æternam salutem consecuti sunt.

Quod est discrimen Spi- ritus & literæ?

SPIRITVS significat Christum
ipsum, seu Spiritum Christi sanctum, qui
per ministerium Euangelij lucem veræ
agnitionis Dei, veram consolationem,
iustitiam & vitam in cordibus accendit.

LITERA significat Legem Mosai-
cam literis scriptam, in tabulis lapideis,
& omnem obedientiam seu conatum fa-
ciendi

ciendi opera Legis ceremonialia vel moralia, sine Spiritu Sancto, seu sine vera in Christum fide per Spiritum Sanctum accensa 2. Cor. 3. Rom. 2. 7.

Hac doctrina de discrimine Legis & Euangelij, lumen est in vniuersa Ecclesia doctrina, necessarium ad veram agnitionem Dei, & beneficiorum Christi: ad veram inuocationem Dei, ad fidem, ad veros cultus Deo praestandos, ad veram consolationem animorum & eternam salutem. Et est velut norma ac Regula omnes controuersias de iustificatione & alijs grauissimis articulis praecipue gubernans ac dijudicans. Ideo diligentissime inis peccatorum penetrabilibus hac doctrina de discrimine Legis & Euangelij insigenda est, cui tantum tribuit Lutherus, vt scripserit, eum perfectum Theologum esse, qui in docendo & in doloribus conscientiae, Legem ab Euangelio accuratè discernere possit.

Extracta sunt autem haec discrimina ex dictis, Ioh. 1. Lex per Mosem data est, Gratia & Veritas per IESVM CHRISTVM facta est. Deum nemo vidit vnquam, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.

Rom. 3. Nunc sine Lege iustitia Dei manifestata est, testificata per Legem & prophetas, Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes, qui credunt, &c. Lege totam illam partem capituli tertij.

Rom. 4. Si ex lege est hereditas, aboletur promissio. Lex enim iram operatur, Ideo ex fide, gratis, ut firma sit promissio.

Rom. 8. Cum impossibile esset Lege iustificari, eò quòd non seruabatur à carne, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustitia Legis impleretur in nobis.

Roman. 10. Moses describit iustitiam Legis, quòd, qui fecerit eam homo, victurus sit per eam. Caterum quæ ex fide est iustitia, sic loquitur, &c.

Gal. 3. Totum caput & præcipue hac sententia: Si ex lege est hereditas, non iam est ex promissione: atqui Abrahæ per promissionem donauit Deus. Quid igitur Lex?

Ephes. 3. Euangelium absconditum est à seculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum per quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, ut Christum lucrifaciam, ut reperiar in illo non habens meam iustitiam ex lege, sed eam, quæ per fidem est Christi.

Gen. 12. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus. At maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, Galat. 3.

Jeremiae 31. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam cum domo Israël fœdus novum, &c. Confer Epistola ad Ebræos, caput octavum & nonum.

Hæc testimonia qua recitavi, fundamentum continent doctrinæ de discrimine Legis & Evangelij. Ideo ab auditoribus diligentissime consideranda & evoluenda sunt.

Quod est discrimen inter Iustitiam Legis & Evangelij?

Lex promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquam causam. Ideo Iustitia Legis est vel perfecta omnium virium obedientia erga totam legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Christo excepto, extitit: vel est qualiscunq; obedientia externorum membrorum, præstans externa opera, quæ lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit legi Dei.

Evangelium verò. GRATIS promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, non propter nostram obedientiam erga Legem: sed

propter solum Filium Dei Dominum nostrum IESUM CHRISTVM, quem sola fide amplectimur.

Quid igitur est Iustitia Evangelij, seu iustificatio hominis coram Deo?

IUSTITIA CHRISTIANA est remissio peccatorum & imputatio iustitiæ Christi, & acceptatio ad vitam æternam gratuita, non propter vllas virtutes aut opera nostra, sed propter solum Christum mediatorem donata, & fide apprehensa.

Quid est Gratia Dei?

GRATIA est misericordia Dei gratuita, propter Filium mediatorem promissa, seu gratuita remissio peccatorum propter Christum mediatorem.

Quomodo iustificatur Homo coram Deo?

GRATIS, non propter vlla propria opera aut merita, sed tantum propter vnicum mediatorem Iesum Christum, qui pro nobis victima & propiciator

tor factus est, consequitur Homo in vera conuersione remissionem peccatorum, & fit iustus, hoc est, Deo placens & acceptus, propter Christum iustitia imputata, & fit hæres vitæ æternæ, cum cerò credit, hæc bona sibi à Deo propter Filium donari.

Quid est Fides iustificans?

FIDES est notitia personæ ac beneficiorum Christi, ac totius doctrinæ à Deo traditæ: & assensus, quo amplectimur totam doctrinam, & in hac promissionem gratuitæ reconciliationis, seu imputationis iustitiæ propter Christum donandæ: & fiducia in Christo mediatore iuxta promissionem acquiescens, & cerò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi & exaudiri, propter solum Christum, GRATIS, non propter propriam dignitatem.

Quomodo intelligenda est hæc Propositio, Sola Fides sumus iusti?

Correlatiuè intelligenda est, videlicet, quòd propter solum Filium Dei Dominum.

minum nostrum Iesum Christum accipiamus remissionem peccatorum, iustitiam, & vitam æternam GRATIS, non propter nostra merita.

Ideo autem hac forma verborum (Fide iustificamur) utitur scriptura, ut vtrunq; doceat: Quæ sit causa seu meritum iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi, videlicet, quod per & propter solum Christum donetur nobis remissio peccatorum, iustitia & vita æterna. Deinde quomodo nobis applicari & ad nos transferri debeant, videlicet Sola Fide amplectente promissionem & in CHRISTO acquiescente.

Quid excludunt hæ particule, Gratis, sine Lege, sine operibus Legis, sola fide?

Non excludunt meritum Christi, nec nostram pœnitentiam, nec reliqua opera aut virtutes, ne adsint fidei aut sequantur: sed adimunt cæteris virtutibus seu operibus, meritum seu causam remissionis peccatorum, & transferunt causam in solum Christum mediatorum fide apprehensum.

Propter

*Propter quas causas necesse
est retineri particulas Exclu=
suas, Gratis, Sola Fide,
sine operibus*

Legis?

Propter quinque causas;

- I. Quia non est aliud medium, quo
promissionem Gratia & CHRISTVM
agnoscere & apprehendere possumus
nisi sola fides.
- II. Ut Christo debitus & proprius
honor tribuatur, videlicet, Quod ipsius
obedientia sola sit meritum remissionis
peccatorum, iustitia & vitæ æternæ no-
bis donandæ, & quod nostra opera non
sint meritum, propter quod recipiamur.
- III. Ut conscientia habeant certam &
firmam consolationem, nititur promissio
gratia solo Filio Dei & non nostris
meritis, ideo dicitur: Sola Fide, ut cor
certò statuatur, Deum nobis propitium
esse propter Christum. Hanc causam
Paulus Roma. 4. recitat: Ideo ex Fide
GRATIS, ut sit firma promissio.
- III. Ut illustrius sit discrimen Legis &
Euangelij.

V. Ut

Vt vera Inuocatio præstari possit, quam necesse est niti solo mediatore Filio Dei, non nostris virtutibus.

Iustificatne Sola Fides tantum ratione principij, vt loquuntur, deinde verò post primam conuersionem seu iustificationem, statuendum est nos partim fide, partim propter nostra opera, seu propter Fidem, Spem & Caritatem coniunctim iustos esse & Deo placere?

In principio, medio & fine semper statuendum est, Nos propter solum Christum mediatorem fide iustos esse, & Deo placere & heredes esse vite æternæ, non propter vlla nostra opera aut virtutes, vt prolixè disputat Paulus Gal. 3. Non in seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus.

Roman. 5. Iustificati fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum per quem & accessum habemus, fide in gratiam hanc, in qua stamus, id est, deinceps quoq; certò placemus Deo illa ipsa acceptatione seu imputatione, qua propter Filium accepti sumus, etiamsi nondum totam massam peccati perfectè deposuimus.

Abacuc 2. Iustus fide sua viuet.

Nec potest fides niti duabus rebus, Christo & nostris operibus. Alioqui prorsus incerta fieret, nec vllam firmam consolationem adferret. Rom. 4. Quia semper manent etiam in sanctis peccata in hac vita pro quibus orant. Remitte nobis debita nostra.

stra. Ideo Christus est sacerdos in aeternum pro nobis intercedens, & suam iustitiam nobis applicans, nec est in aliquo alio salus.

Rom. 5. Quanto magis iustificati saluabimur per eum: gloriantes in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, id est, confidentes propter mediatorem, & ipsi hanc gloriam tribuentes, quod propter eum, & per eum, donemur vita aeterna.

Rom. 6. Non estis sub lege, sed sub gratia, id est, quanquam manent reliquia peccati, tamen Lex tam non condemnat vos, sed recepti estis in gratiam, & placetis Deo propter mediatorem.

Iohan. 11. Ego vitam aeternam do eis.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant.

Rom. 4. Credenti imputatur fides sine operibus. Col. 2. In ipso consummati estis. Quasi dicat, non in vestra mundicie. Rom. 6. Donum Dei est vita aeterna.

Quod est discrimen inter doctrinam Evangelij in articulo Iustificationis, & falsam Papistarum doctrinam?

Tria sunt praecipua discrimina.

1. *Papista docent, hominem mereri remissionem peccatorum, & esse iustum, non propter solum Christum.*

Christum, sola fide, sed etiam bonis operibus, seu proprijs virtutibus congruentibus cum Lege Dei, Item operibus Monasticis, Missis, Ieiunijs.

II. Cum nemo sciat, an satis habeat bonorum operum, docent semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum, & an simus in gratia.

III. Docent hominem in hac vita posse Legi Dei satisfacere, & hac legis impletione iustum esse, & vitam aeternam mereri.

Econtra Euangelion docet:

I. Remissionem peccatorum donari **GRATIS**, propter solum Christum mediatorem, non propter nostra opera aut merita.

II. Non esse manendum in dubitatione, sed omnes, qui in delictis contra conscientiam, seu sine fide in Christum viuunt, debere certo statuere, se Deo displicere, & reos esse ira Dei & aeternarum poenarum, nisi ad Deum conuertantur. Econtra omnes, qui sentiunt pauores ira Dei, & cupiunt conuerti ad Deum, & se emendare, debere certo statuere, sibi remitti peccata, se in gratia esse, & Deo placere propter Christum mediatorem, vt expressè dicitur in Symbolo: Credo remissionem peccatorum.

III. Hominem non posse in hac vita Legi Dei satis facere, vt Rom. 7. & 8. clarè dicitur: sed iusti-

iustitiam & vitam æternam donari credentibus
GRATIS, propter Christum.

Quod est discrimen inter Iustificationem, Regenerationem, & Renouationem?

Iustificatio est remissio peccatorum, seu absolutio à peccato & æterna morte, & reconciliatio cum Deo, qua persona coram Deo iusta seu Deo placens & accepta & vitæ æternæ hæres est, propter Christum |mediatorem.

REGENERATIO est actio Spiritus Sancti, qua per verbum Dei viuentis & baptismum, ex filio iræ & mortis, generat Filium Dei & hæredem vitæ æternæ.

Renouatio est actio Spiritus Sancti, qua in iustificato habitans, veterem hominem seu peccatum, in mente caliginem, & dubitationes de Deo, in voluntate vacuitatem timoris & amoris Dei & omnes prauas inclinationes; in corde incendia seu furias affectuum viciorum expurgare & abolere incipit, & nouum hominem seu Dei imaginem, per peccatum amissam, restituit & renouat,

accendens in mente lucem vera noticia Dei, in voluntate & corde nouam iustitiam, vitam letam obedientiam erga omnia mandata Dei, relatum ad hunc finem, vt Deus celebretur.

Ex his definitionibus apparet, Regenerationem, etsi natura peccato mortua viuificationem & renouationem proprie significat: tamen remissionem peccatorum saepe simul complecti, & velut totum esse, complectens duas partes, iustificationem & Renouationem naturæ per Spiritum Sanctum, quæ fons est Nouæ obedientiæ & operum bonorum.

Quomodo fit Regeneratio hominis?

Omnes homines carnali generatione nascuntur polluti peccato & filij ira ac aterne damnationis. Vt igitur Filij Dei, hoc est, Deo placentes & heredes vita aterna fiant, necesse est eos ex Deo renasci, seu per verbum & Spiritum Sanctum regenerari. Regenerantur autem cum in vera conuersione propter Filium Dei remissionem peccatorum in Euangelio promissam fide accipiunt, & Deo reconciliati in locum filiorum & heredum regni celestis adoptantur, & donantur Spiritu Sancto, qui reliquias peccati nobiscum nati paulatim expurgat, & nouam lucem & iustitiam, ac vitam in cordibus credentium accendit.

S E X T V S L O C V S.

D E

NOVA OBEDIENTIA
feu,

BONIS OPERI-
bus renatorum.

*Quid est Noua obe-
dientia?*

NOVA OBEDIENTIA est præluce
te vera agnitione Christi & fide vita-
re omnia delicta Deo displicentia: & non
solū externis actionibus, sed etiam volū-
tatis & cordis affectibus obedire præce-
ptis Dei, hoc fine, vt Deus honore affi-
ciatur, hoc est, vt testemur hunc verè esse
Deum, cui obedientiam præstamus.

Sunt autem fere Synonyma vocabu-
la: Noua obedientia, Cultus Dei, Bona
opera, Virtus, Bonum propositum, Bo-
na conscientia, Sacrificium Laudis, Iusti-
tia inhærens, Inchoata obedientia, Mor-
tificatio actionum carnis &c.

Quid sunt bona opera?

BONA OPERA, seu **CULTVS DEI**, sunt à Deo mandatae actiones mentis, voluntatis, cordis & externorum membrorum, excitatae per Spiritum Sanctum, & factae in fide, hoc fine, ut Deo obedientia & honos praestetur.

VIRTUS est obedientia erga Deum iuxta ipsius verbum.

BONVM PROPOSITVM seu *προσέταξις* est firmum decretum seu constans & perpetua voluntas non amplius consultò & sponte peccandi, sed libenter & promptè Deo obediendi.

BONA CONSCIENTIA est noticia Legis Dei, & iudicium in mentibus nostris, quo rectè facta, hoc est, cum lege Dei congruentia, approbamus, & nos rectè fecisse, & propositum non delinquendi consultò & sponte aduersus Legem Dei, habere scimus. Quam scientiam ordine diuinitùs sancito sequitur tranquillitas cordis, & spes auxiliij & protectionis diuinæ. 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam retinens fidem & bonam Conscientiam.

SACRI-

SACRIFICIUM LAVDIS seu Eucharisticum, est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis pralucente fide in Christum, & refertur ad hunc finem, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur hunc verè esse Deum, quem sic colimus, nec est precium pro peccato, nec meretur facienti vel alijs remissionem peccatorum, sed est testificatio, quòd sit Deus, & testimonium obedientia, seu gratiarum actionis. Talia sacrificia sunt omnia bona opera & afflictiones piorum. 1. Pet. 2. Psal. 49. Psal. 50. Psal. 106. Psal. 115. Rom. 12. Rom. 15.

Est ne' Noua obedientia in renatis necessaria?

Ideò gratuita Dei misericordia nobis remittitur peccatum, & per Baptismum in nobis submergi & mortificari cœpit, & donati sumus Spiritu Sancto, vt deinceps non amplius peccemus, sed in nouitate vitæ, hoc est, noua luce & iustitia & obedientia erga omnia mandata Dei viuamus. Rom. 6. 7. 8.

Deinde ordo sapientiæ & iustitiæ diuinæ æternus & immutabilis est, vt Homines à Deo creati, & per Filium Dei redempti, Deo obediant, & peccata cum voluntate Dei pugnantiã vitent,

Rom. 8. Debitores sumus. Eph. 2. Ipsius opus sumus, conditi ad bona opera.

Tertiò, Mandata Dei seueriffima vbiq; repetuntur. Iohan. 9. Noli amplius peccare. Ioh. 15. Hoc est mandatum meum, vt diligatis vos inuicem. Roman. 6. Non regnet peccatum in mortali corpore vestro, vt obediatis illi in concupiscentijs eius, sed prabete membra vestra organa Iustitie Deo. Item, Liberati estis à peccato, & serui facti iustitie. Coloss. 3. Ephes. 4. 5. 6. 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. 1. Theff. 4. Hec est voluntas Dei, &c.

Plures caussas postea in loco finiu recitabimus.

*Quæ sunt species bonorum
operum seu partes no-
uæ obedi-
entiæ?*

Species bonorum operum, seu Cultuum Dei, iuxta seriem præceptorum Decalogi, commodissimè distribui possunt.

Vera agnitio Dei iuxta Euangelion, verus Timor Dei, vera fiducia misericordie promissæ propter Christum mediatorem,

torem, Dilectio Dei, Spes vitæ aeternæ, Patientia, Humilitas, Inuocatio Dei facta in spiritu & veritate.

Iustitia vniuersalis, Obedientia erga leges & magistratus, Pietas erga parentes, Iustitia particularis, Beneficentia, Misericordia, Castitas, Veritas, Sedulitas diligenter & fideliter faciens suæ vocationis officia, &c. vt supra in loco de Lege catalogum virtutum adiunctis definitionibus recensuimus.

*Quod est discrimen inter
virtutes seu bona opera
Ethnicorū & Chris-
tianorum?*

Quatuor sunt discrimina:

Primum, multa sunt propria Christianorum virtutes Ethnicis ignota, vt Fides Christiana, fiducia misericordia seu gratia Dei propter Christum promissa, vera Inuocatio Dei, Spes vitæ aeternæ, & cetera in prima Decalogi Tabula exposita: quarum ne quidem mentionem faciunt Cicero in Officijs & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum doctrinam explicantes.

Deinde causis efficientibus differunt. Nam virtutes renatorum, non solis humanis seu liberi arbitrii viribus efficiuntur, vt Ethnica: sed à spiritu Dei sancto per verbum accenduntur & consummantur.

Tertio causa formali. Bona opera Christianorum sunt veri & serij motus cordis per Spiritum Sanctum accensi, quibus vera agnitio Christi & Fides, sine qua impossibile est Deo placere, prælucet. Bona opera seu virtutes Ethnica, sunt tantum externi gestus seu gubernatio locomotiva, sine spiritali motu cordis & sine fide.

Quarto causis finalibus. Nam Christiani bona opera faciunt & Deo obediunt, vt Dei gloriam illustrent. Ethnici & horum similes Pharisei & Hypocrita, ostentatione vel aucupio gloria popularis aut potentie, & metu infamie & pœnarum virtutis officia colunt.

Qui sunt gradus bonorum operum seu cultuum Dei?

Tres sunt gradus præcipui.

Primus & summus gradus, & velut Anima & vita reliquorum bonorum operum, est verus Timor Dei, & Fides in Christum, ac obedientia cordis interior,

quam

quam Deus in primo præcepto flagitat, quam unico vera pietatis nomine vulgò appellare solemus.

Secundus, sunt externa honesta opera moralia, quæ in secunda Decalogi Tabula præcipiuntur, seu officia iustitiæ & dilectionis erga proximum.

Tertius gradus sunt Ceremoniæ & sacrificia, quæ non placent Deo, nec sunt cultus Dei per sese, nisi præluceat verus Timor Dei & Fides ac obedientia moralis.

*Quæ sunt causæ efficientes,
seu, Quomodo fieri
possunt bona
opera?*

Tres sunt causæ.

I. Verbum Dei docens quæ opera Deo placeant, & fides in Christum.

II. Spiritus Sanctus accedens in mente lucem veræ agnitionis Dei & veræ fidei, & cogitationem præceptorum diuinorum, deinde impellens & adiuuans voluntatem, vt obtemperet præceptis diuinis, & iuxta ea regat actiones externorum membrorum. Gal. 5. Fru-

Etus spiritus sunt Fides, dilectio, &c.
Rom. 8. qui spiritu Dei aguntur hi sunt
Filij Dei.

III. Mens & voluntas humana renata
per Spiritum Sanctum, non repugnans
Spiritui Sancto, & agnita sua imbecillita-
te petens à Deo auxilium & gubernatio-
nem: & cordis ac externorum membro-
rum actiones regens, vt congruant cum
voluntate Dei.

*Quæ est caussa Formalis,
seu, Quomodo placent
Deo bona opera?*

Opera fiunt bona & Deo placentia
per fidem in Christum. Id his quatuor
articulis declarandum est.

I. Persona quæ facit bona opera, sta-
tuat se iustam esse, & Deo placere GR A-
TIS, propter CHRISTVM fide.

II. Agnoscat & deploret multiplicia
peccata adhuc in nobis hærentia, vt cali-
ginem de Deo, dubitationes, pravas inclinationes,
securitatem, superbiam, admirationem sui, &c.
quæ impediunt, quo mirus LEGI DEI possi-
mus satisfacere.

III. Et

III. Et tamen statuat Dei voluntatem æternam & immotam esse, vt ei in bonis operibus seruiamus, & nouam obedientiam cum ipsius lege congruentem inchoemus.

III. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum mediatorem, vt 1. Pet. 2. dicitur: Offerite hostias spirituales, acceptas Deo per Christum.

*Quæ sunt causæ finales? seu,
Cur facienda sunt bona
opera?*

Nequaquam eo fine facienda sunt bona opera, vt mereamur remissionem peccatorum, iustitiam & salutem æternam. Nam hæc bona propter solius Filij Dei meritum, credentibus GRATIS donantur.

Sed alij sunt veri fines:

I. Gloria Dei. 1. Cor. 10. Omnia ad gloriam Dei facite. Matth. 5. Euceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificetur Pater vester cælestis.

II. Vt

II. Vt debitam obedientiam & honorem Deo præstemus. *Nam ordo iustitiæ diuina immutabilis est, vt creatura rationalis Deo obtemperet. Rom. 8. Debitores sumus, &c.*

III. Vt bona opera sint fructus iustitiæ & testimonia nostræ fidei & conuersionis ad Deum. 2. Pet. 1.

IIII. Vt proximo, officijs iustitiæ, dilectionis, beneficentiæ, misericordiæ, &c. seruiamus & prosimus. Tit. 3. *Discant & nostri bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi.*

V. Vt bonis nostris operibus impios ad veram pœnitentiam, timorem Dei, fidem, &c. inuitemus. 1. Pet. 3. *Vt qui non obtemperant verbo, per eorum conuersionem sine verbo lucrifiant.*

VI. Vt retineamus gratiam Dei, Spiritum Sanctum & hæreditatem regni cœlorum. Nam hæc bona per mala opera seu peccata contra conscientiam perduntur. 1. Corinth. 6. *Nec scortatores nec adulteri, &c. regnum Dei possidebunt. Rom. 8. Si secundum carnem vixeritis, moriemini.*

VII. Vt pœnæ præsentis & æternæ vitentur. Nam mala opera Deus regulariter etiam in hac vita punit. Iob. 9. *Verebar omnia opera mea, sciens Domine quod non parcis delinquenti.*

VIII. Vt

VIII. Ut consequamur præmia spiri-
tualia & corporalia, præsentia & æterna
1. Timoth. 4. Pietas promissiones habet
præsentis & æternæ vitæ.

SEPTIMVS LOCVS.

DE SACRAMEN- TIS.

Quid est Sacramentum?

SACRAMENTVM est actio sacra à
Deo instituta, constans verbo & ad-
ministracione elementi integri, & addita
promissioni, quæ est Euangelij propria,
vt promissionem gratiæ singulis appli-
cet, & Fidem in viuentibus obfignet &
confirmet.

Quot sunt Sacramenta Noui Testamenti?

Duo.

Baptismus & Cœna Domini.

Quid

Quid est Baptismus?

BAPTISMVS est actio seu ceremonia à Deo instituta, continens merfionem hominis in aquam, & integram pronunciationem verborum: Ego baptizo te in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, quæ testatur baptizatum à Deo recipi, & donari Spiritu Sancto, & acceptari ad hæreditatem vitæ æternæ.

Quæ est sententia verborum:

Ego baptizo te in nomine

Patris, & Filij, &

Spiritus Sancti?

Ego (inquit minister) mergo siue abluo te aqua, & inuoco super te verum Deum qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus Sanctus, Et testificor, te ab hoc vero Deo recipi, & tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, vt testetur tua peccata ipsius sanguine abluta esse, & sanctificat te spiritu suo ad iustitiam & vitam æternam. Quare tu vicissim hunc vnum verum Deum agnosces, inuocabis & celebrabis.

Sunt

Sunt né Infantes baptizandi?

Sunt baptizandi. Quia ad ipsos pertinet promissio salutis, Talium est regnum cœlorum. Non est autem salus extra Ecclesiam, Ioh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum DEI. Ergò necesse est infantes per baptismum regenerari & inseri Ecclesiæ. Est autem Christus efficax in infantibus per baptismum, & operatur in eis fidem & alios motus pro ipsorum modo.

DE COENA

DOMINI.

Quid est Cœna Domini?

Sacramentum altaris est verum corpus & vetus sanguis Domini nostri Iesu Christi, nobis Christianis ad comedendum & bibendum à Christo ipso institutum. Vel:

COENA DOMINI est actio sacra, à Filio Dei instituta, in qua sumpto pane & vino, sumitur verum corpus & vetus sanguis Domini nostri IESU CHRISTI, vt hoc pignore accipienter
com-

commonefacti de Promiffione Euangelij propria fidem confirment & obfignent.

Ad quid instituta est Cæna Domini?

Primus & principalis finis est, Confirmatio fidei in conuerfis. Nam Sacramenta seu signa visibilia, ideo addita sunt promiffioni remiffionis peccatorum, iustitiæ, & vitæ æternæ, vt nos commonefaciant de promiffione, & sint testimonia seu sigilla promiffionis, vt singuli promiffionem sibi applicent per fidem in vero vfu Sacramenti.

II. Κοινωνία, & vnio cum Christo ætiffima.

III. Gratiarum actio pro omnibus beneficijs Christi.

IIII. Est Symbolum seu nota confessionis & doctrinæ.

V. Est neruus publici ministerij.

VI. Commonefacit de mutua dilectione. *Pueri veteres versiculos meminerint.*

*Inflamat, meminit, sustentat, roborat, auget
Cæna, spem purgat, reficit, vitam dat, & vnit.
Confirmatq; fidem, minuit fomitemq; remittit.*

Qui

Qui sunt præcipui abusus Cœnæ Domini apud Papistas?

Primum Papista mutilant Sacramentum & alteram speciem laicis adimunt contra expressa verba institutionis Christi.

Secundo: Fingunt se ipso opere consequi remissionem peccatorum, seu Sacramenta noua legis conferre gratiam non ponentibus obicem.

Tertio: Mutant Sacramenta in alios vsus diuersos ab institutione, vt ad circumgestationem & adorationem: cum tamen nulla res extra vsum à Deo ordinatum, sit Sacramentum.

Quarto: Transformant Cœnam Domini in sacrificium, quo fingunt se mereri remissionem peccatorum sibi & alijs ex opere operato. Contra firmissime statuendum est, Christum vno sacrificio in ara crucis facti, meruisse toti Ecclesia remissionem peccatorum, quæ sola fide accipiatur.

Quinto: Transferunt Cœnam Domini ad mortuos ex purgatorio liberandos.

Sexto: Aliqui nunc disputant, Missam esse applicationem sacrificij Christi: quam tamen, sciendum est, fieri propria fide, non propter opus alienum. Ex his erroribus discrimen inter Missam papisticam & nostrarum Ecclesiarum facillè intelligi potest.

Quid est Sacrificium?

SACRIFICIUM in genere est ceremonia vel opus nostrum, quo Deo tribuimus honorem proprium diuinitati, seu quo testamur, hunc verè esse Deum quem sic colimus.

Quæ sunt species Sacrificiorum?

Alia sunt Typica seu imagines: Alia sunt non vimbæ sed res, & hæc sunt duplicia. Vnum Propiciatorium: Alia sunt ΕΙΧΑΡΙΣΤΙΚΑ.

Quid est Propiciatorium sacrificium?

Est opus quod placat iram Dei aduersus peccatum, & reddit Deum propitium, & meretur alijs remissionem peccatorum, iustitiam, & vitam æternam. Tale est vnicum sacrificium Christi, videlicet vniuersa obedientia Christi, in tota vita, in omnibus actionibus, doloribus, & morte.

Quid est Sacerdos?

SACERDOS in genere est Persona a Deo ordinata, vt doceat Euangelion, & oret pro alijs, habens promissionem

onem, quòd exaudiatur, & offerat sacrificia, quæ Deus instituit.

Quid est Summus Sacerdos?

SUMMVS SACERDOS seu CHRISTVS est persona immediatè à Deo vocata, & vnctà plenitudine Spiritus sancti, vt Euangelion proferat ex arcano sinu æterni Patris, & deprecetur pro nobis, habens promissionem, quòd certò exaudiatur, & offerat Sacrificium, videlicet seipsum, quo sacrificio meretur toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam.

Quid est $\epsilon\upsilon\chi\alpha\rho\iota\sigma\iota\kappa\acute{o}\nu$ Sacrificium?

Definitio supra in loco de Bonis operibus recitata est.

OCTAVVS LOCVS.

DE POENITENTIA.

Qui est repetitio, & applicatio, seu praxis doctrina de Peccato, Lege, & ira Dei aduersus peccatum: de Remissione peccatorum

K 2 propter

*propter Christum gratis in Euangelio credentibus
promissa: & de Fructibus fidei, seu bonis operibus.*

Quid est Pœnitentia?

POENITENTIA seu CON-
VERSIO ad DEVM, est Contritio,
Fides & noua obedientia, seu est seriò ex-
pauescere agnitione iræ Dei aduersus
sua peccata, & dolere ob admissa pecca-
ta, & fide confugere ad misericordiam
Dei propter CHRISTVM promissam,
& certò statuerè sibi propter Christum
peccata verè remitti, & prælucente hac
fide, deinceps non amplius contra con-
scientiam peccare, sed omnia vitæ con-
silia & actiones ita regere, vt cum volun-
tate & verbo Dei congruant.

Quæ sunt partes Pœnitentiæ, seu Conuersionis ad Deum?

Tres sunt:

- I. CONTRITIO, quæ est seriò ex-
pauescere conspectu iræ Dei aduersus
peccata per legem agnita & dolere quòd
Deum offenderimus.
- II. FIDES agnoscens placatam esse
iram Dei aduersus nostra peccata, pro-
pter

pter Christum pro nobis passum, mortuum & resuscitatum, & certo statuens sibi remitti peccata, & se placere Deo propter Christum.

III. NOVA OBEDIENTIA, quæ est prælucente fide in Christum obedire Deo iuxta omnia ipsius mandata, hoc fine, vt Deus honore afficiatur & celebretur.

*Quæ causæ sunt, quibus ad
Pœnitentiam serio agendam
singuli exuscitari & im-
pelli debent?*

I. Mandatum Dei seuerissimum,
Matth. 3. 4 Agite Pœnitentiam. Ioel. 2. Conuertimini ad me. Ezech. 20. 36 Displicebitis vobis.

II. Aeterna salus agentibus pœnitentiam & Euangelio credentibus promissa.

III. Iuramentum Dei: *Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.*

IIII. Peccata multiplicia, in mente, voluntate, & corde etiam renatorum & sanctorum hærentia, quibus assidua pœ-

nitentia & mortificatione opus est, vt omnes sancti quotidie orant : Remitte nobis peccata nostra, Psal. 32.

V. Calamitates priuatæ & publicæ, MORS horribilis, quæ totum genus humanum deuorat, & omnibus momentis impendet, Morbi, bella, incendia, fames, excidia urbium & gentium, &c. Quæ sunt assiduæ conciones de ingenti ira Dei aduersus peccatum, & pœnitentia de peccatis serio agenda.

VI. Mors filij Dei, quæ omnium maxime illustre testimonium est horrendæ iræ Dei aduersus peccatum, quæ nulla ratione alia placari potuit.

VII. Aduentus Filij Dei ad iudicium singulis horis expectandum.

VIII. Æterna damnatio omnibus, non in hac vita ad Deum conuersis, proposita. *Luc. 17. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Rom. 2. Impœnitenti corde cumulas tibi ipsi iram in die iræ & manifestationis iusti iudicij Dei, &c.*

Quæ sunt causæ efficientes Contritionem, seu Pœnitentiam de peccato, quæ toto tempore vitæ Fidelium, quotidie exercenda est?

Quatuor sunt præcipuæ :

I. Lex

I. LEX DEI docens, quid & quantum malum sit peccatum in nobis hærens, & denunciens horrendam iram Dei, & æternas pœnas omnibus peccato pollutis. *Rom. 3. Peccatum non cognouit, nisi per legem Gal. 3. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in lege.*

II. Spiritus Sanctus per prædicationem Legis accendens in mente agnitionem peccati & iræ Dei, & incutiens voluntati & cordi serios dolores, propter admissa peccata. *Iohan. 16. Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato. Jerem. 13. Postquam conuertisti me Domine, egi penitentiam, confusus sum & erubui.*

Thren. 5. Conuerte me Domine & conuertar.

III. Omnes hominum calamitates, mors, morbi, bella, &c. quæ sunt in mundo perpetuæ conciones pœnitentiæ.

Ose 5. 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me, & dicent: Venite, reuertamur ad Dominum, Quia ipse inflixit nobis vulnus, & sanabit nos.

Thren. 3. Humiliauit nos Dominus & abiiecit nos, vt reuertamur ad Dominum.

Aggai 2. Percussi vos sterilitate & grandine, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me.

IIII. Mens & voluntas hominis conuersa per Spiritum Sanctum, considerans

legem

legem Dei & propriam immundiciem,
& sentiens veros dolores de admissis
peccatis, neq; ea repetens.

*Quod est discrimen inter pœ-
nitentiam seu contritio-
nem Iudæ &
Petri?*

Contritio Iudæ, Cain, & similium,
est Timor feruilis, videlicet pauor & fu-
ga & fremitus aduersus Deum, sine fide
ad Christum mediatorem confugiente.

Contritio Petri, Daudis, Psal. 51. 38.
130. & omnium piorum toto vitæ tem-
pore, est Timor filialis, coniunctus cum
fide petente à Deo, & firma fiducia am-
plectente remissionem peccatorum,
propter Christum promissam.

Quid est Confessio?

CONFESSIO PECCATI, est
pars Contritionis, qua coram Deo pec-
cata nostra agnoscimus & ex animo de-
ploramus, & nos reos esse iræ Dei & æ-
ternæ damnationis propter peccatum
confitemur, ac verè dolemus, nos Deum
offen-

offendisse, & petimus veniam, ac remissionem peccatorum propter Christum.

Hæc confessio in omni conuersione ad Deum & quotidiana Inuocatione necessaria est, *Psal. 32. Dixi confitebor aduersus me iniustitiam meam Domino. Dan. 9. Peccauimus, impiè egimus. &c. Psal. 51. Quia iniquitatem meam ego agnosco.*

Quotuplex est Confessio peccati?

Alia est publica, quæ fit, vel à tota Ecclesia in publicis calamitatibus & periculis, vel in publico coetu Ecclesia, à singulis, qui rei enormiam delictorum quæ alijs nota sunt, coram presbytero, & tota Ecclesia, fatentur delicta, & veniam à Deo & Ecclesia petunt. Hi olim certis penis, vt pullati, nudis pedibus, ante fores templi vel alibi certis diebus consistere &c. ante absolutionem castigari solebant, quas penas Græci ἐπιτίμια, Latini, Satisfactiones nominarunt, non quod pro peccatis satisfacerent, aut remissionem culpa & pena æternæ mererentur, sicut postea finxerunt, sed explorabantur lapsi, an serio resipiscerent, & exemplum pena delictorum alijs proponebatur, quo à similibus lapsibus deterrerentur.

Ab hoc veteri ritu, qui Absolutionem precedebat, nomen satisfactionis, & enumeratio delictorum

rum in confessione, orta est. Et hanc publicam pœnitentiam nominabant, de qua plerique Canones veteres loquuntur, quos ad priuatam confessionem & satisfactiones post Absolutionem, Monachi & inepti iuris Canonici interpretes postea derorsum.

Alia est confessio priuata seu arcana, vel coram solo Deo quam paulo ante definiuimus & sine qua peccatum non remittitur, vel coram ministro Ecclesiæ aut Sacerdote: Quæ est aut specialis enumeratio singulorum peccatorum, nusquam à Christo mandata: aut generalis confessio, qua coram Deo & ministro Ecclesiæ expressa voce profiteremur, nos esse peccatores, reos iræ Dei & æternæ damnationis, & dolere vero corde, quòd Deum offenderimus, & petere vocem absolutionis nobis à ministro Christi annunciari.

Quid est Absolutio?

ABSOLVTIO est annunciatio remissionis peccatorum, qua minister Euangelij in nomine Christi, peccatorem agentem pœnitentiam, & petentem veniam, à peccato, ira Dei & æterna condemnatione in cœlo solutum & liberum esse testatur.

Quid

Quid est Excommunicatio?

EXCOMMUNICATIO est denunciatio iræ Dei & æternæ damnationis, qua minister Euangelij in nomine Christi peccatores notorios seruata legitimo processu pronunciat reos esse iræ Dei ac æternæ damnationis, eosq; nominatim ex societate Ecclesiæ excludit, & Satanæ tradit ad interitum carnis, vt spiritus saluus fiat. *Matth. 18. 1. Cor. 5. 6. 1. Tim. 5.*

Quid sunt Claves?

CLAVES REGNI COELORVM sunt potestas seu ministerium soluendi & ligandi, seu remittendi & retinendi peccata, institutum à Christo & traditum Ecclesiæ, quo minister Ecclesiæ per vocem Euangelij, remissionem peccatorum, donationem Spiritus Sancti, & vitæ æternæ, multis & singulis agentibus pœnitentiam, & petentibus veniam, in nomine Christi annunciat, & securos ac contumaciter in peccatis perseverantes ligat & excommunicat.

Pro=

*Propter quas causas priuata
tam Absolutionem in Ecc
clesijs retineri
prodest?*

Propter multas grauis. causas.

I. *Vt sit testimonium articuli de gratuita remissione peccatorum propter Christum donanda, quem Ethnici & Papista, docentes pro peccatis satis faciendum esse nostris operibus, & Nouatiani, negantes veniam lapsis post baptismum, corrumpunt.*

II. *Vt rudiores petentes absolutionem, in eo colloquio cum sacerdote, de multis maximis rebus, quarum consideratio in vera conuersione necessaria est, de suis peccatis, de Lege Dei, de promissione gratiae, de fide, de noua obedientia, &c. commonefiant aut erudiantur, & poenitentiam veram excusitent & augeant.*

III. *Quia semper in Ecclesia vsitatum fuit, et si recitatio singulorum omitteretur, tamen in genere, etiam ore fateri sua peccata, & se reum esse, et dolere, quod Deum & Ecclesiam offenderint, vt de auditoribus Iohannis & Nehemia & Dan. 9. scriptum est.*

IIII. *Ne ignoti aut impij derisores, aut perseuerantes, in manifestis delictis, ad communionem admittantur.*

mittantur, contra praeceptum: Nolite sanctum dare canibus.

V. Propter disciplinam, ne polluti manifestis criminibus, sine praecedente confessione & reconciliatione cum Ecclesiae offensa, recipiantur.

VI. Vt testimoniū suae contritionis et fidei sese penitentia vera, coram ministro Ecclesiae, tanquam vices Christi gerente, singuli cum vera humilitate edant: vt Dauid coram propheta Nathan inquit: Peccavi Domino. Contra, Saul non vult fateri peccatum, sed honorari coram populo.

VII. Vt refutentur fanatici negantes Hominem posse remittere peccata, cum Deus per ministerium hominum efficax sit, & Remissionem peccati, quae sit per ministros verbi, ratam & diuinam haberi velit, sicut dicit Matth. 9. Filius Dei dedit potestatem hominibus super terram remittendi peccata. Matth. 16. 18. Tibi dabo claves regni caelorum, Quaecumque, peccata solueris super terram, erunt soluta in caelo. Ioh. 20. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis.

VIII. Et principalis, Quia in priuata absolutione fit applicatio vniuersalis promissionis Gratiae ad vnumquemlibet seorsim, ita, vt quilibet, absolutus certo statuere possit & debeat, certo iam sibi ipsi peccata remissa esse a Christo, quia per ministrum ipsi non secus ac paralytico illi, absolutionem sua voce pronunsiauerit, Matth. 9. Confide fili, Remittuntur tibi peccata tua,

Quae

Quæ est altera pars Con- uersionis ad Deum?

FIDES certò & indubitatè cre-
dens Absolutioni, seu voci Euangelij, re-
missionem peccatorum propter Chri-
stum omnibus & singulis credentibus
promittenti, siue in lectione aut concio-
ne Euangelij omnibus simul, siue per mi-
nistrum Euangelij seorsum annuncietur.

Quid est Fides?

Definitiones fidei & Noua obedientia, suprâ
in locis de remissione peccatorum & Bonis operibus
recitata, hoc loco repetantur.

Qui sunt præcipui Errores & corruptelæ doctrinæ de Pœnitentia?

Primum & præcipuè taxanda est horrenda
securitas & impœnitentia maxima partis homi-
num, quæ sine vllò dolore de peccatis, & sine vllò
mœtu iræ & iudicij diuini omnibus peccatis frenos
laxat, aut sua sanctitate & operibus secura confi-
dit.

Nouatiani negant lapsos post baptismum per penitentiam ad Deum conuerti, & veniam consequi posse, contra expressa testimonia. Luc. 15. Matth. 18. 1. Ioh. 2. Ioel. 2. Apoc. 2. & exempla primorum parentum, Gen. 3. Aaronis Exod. 32. Dauidis, 2. Reg. 11. 12. Petri, Luc. 22. & Galat. 2. Incesti, 1. Cor. 5. 2. Cor. 2. 7.

Papista docent, contritionem mereri remissionem peccatorum: Quod toti doctrina de Christo, qui solus est Agnus Dei, tollens peccata mundi, repugnat.

Docent contritionem oportere sufficientem esse: cum certum sit, nullas dolores vilius creatura, quantumuis magnos, pares esse ira Dei, nec posse compensare peccata.

Docent enumerationem omnium delictorum etiam arcanorum, & simul circumstantiarum omnium necessariam esse, nec remitti peccata non indicata in confessione: cum tamen nusquam in Euangelio precepta sit omnium enumeratio & prorsus impossibilis sit, sicut dicitur: Delicta quis intelligat? Ab occultis meis munda me.

Prorsus nihil dicunt de fide (qua est fiducia misericordia propter Christum promissa) in doctrina penitentiae: & pertinacissime negant opus esse hac fide, qua tibi ipsi certo credas remitti peccata propter Christum. Et quia nemo scit, an contritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum esse, an remissa sint nobis peccata, & an simus in
gratis

gratia Dei. Quae dubitatio cum tota doctrina Euangelij pugnat, & Deum mendacij arguit.

Docent, satisfaciendum esse pro peccatis operibus indebitis, seu non mandatis lege Dei: vnde efficitur, homines proprijs operibus pro peccatis satisfacere, & posse implere legem Dei, imo plura & meliora posse facere, quàm Lex Dei precipit. At tota Euangelij doctrina confirmat, vnicam esse satisfactionem pro peccatis, Passionem & mortem Filij Dei pro nobis crucifixi: & de operibus non mandatis hanc vniuersalem Regulam tradit: Frustra colunt me mandatis hominum.

Docent, potestate Clauium penam peccati æternam conuerti in temporalem purgatorij, vel alias huius vite, quas nostris operibus redimi oporteat: cum tulerim & mortem æternam propter solum Christum nobis remitti, & penas temporales potestate clauium nec imponi nec tolli, sed nostra penitentia mitigari sciamus.

Commercium de purgatorio igne, in quo anima post mortem crucientur, vel perpurgentur, vel meritis aliorum redimantur, partim ex Gorgia Platonicis, partim ex apparitione spectrorum extructum & superstitione ac quæstu confirmatum, plane Ethnicum est, & blasphemum contra Filium Dei, pugnans cum tota doctrina cœlesti: Quae nusquam huius ignis purgatorij mentionem facit, sed contra docet, omnes in vera fide Christi ex hac vita discedentes, rectè in calum migrare, vt ad latronem dicitur:

*citur: Hodie mecum eris in Paradiso. Item, Beati
mortui, qui in Domino moriuntur.*

*Postremo, Nundinas indulgentiarum, quæ ini-
tîo satisfactionum Canonicarum relaxationes fue-
runt, postea ad pœnarum purgatorij & culpa remis-
sionem etiam translata sunt: tetras & impias im-
posturas, & nihil aliud, quàm avaritiæ Romanæ
aucupia esse, iam omnes norunt.*

NONVS LOCVS.

DE ECCLESIA.

Credo Ecclesiam sanctam Ca-
tholicam, sanctorum communionẽ.

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA seu POPVLVS DEI
sunt homines in Christum credentes
seu rectè Deũ agnoscentes & colentes, &
hæredes vitæ æternæ propter Christum.

ECCLESIA SANCTA CATHOLI-
CA est communiõ sanctorum, seu vniuer-
salis multitudo omnium piorum homi-
num, omnibus temporibus & locis viuen-
tium, qui Euangelion Christi amplectun-
tur, & in Christum credunt, ac propter
L cum

eum DEO placent, & per Spiritum Sanctum reguntur, & sanctificantur ad vitam æternam.

Huius veræ Ecclesiæ membra sunt tantum pijs & sancti, non Hypocritæ, aut persecutores, qui nomen Ecclesiæ præ se ferunt.

Cum autem in hac vita, semper admixti sint veræ Ecclesiæ aliqui non sancti, traditur vsitate hæc definitio visibilis Ecclesiæ in hac vita.

ECCLESIA VISIBILIS, est cætus hominũ amplectentium Euangelium Christi, & recte vtentium sacramentis, in quo cætu semper aliqui sunt, qui verè credunt, & à Spiritu Sancto reguntur, & heredes sunt vitæ æternæ. Simul tamẽ in externa consuetudine admixti sunt multi Hypocritæ, qui tamen veram Euangelij doctrinam non oppugnant, nec defendunt idola, vt Matth. 22. Boni & mali ad conuiuium nuptiale introducuntur, & Matth. 13. Boni & mali pisces in sagena Ecclesiæ concluduntur.

Huius visibilis Ecclesiæ **VIVA MEMBRA** sunt, in quibus Spiritus Sanctus per Euangelion veram agnitionem Dei, veram fidem, vitam, dilectionem & cæteras virtutes accendit, quæ in alijs magis, in alijs minus excitata & ardentes sunt.

MORTVA MEMBRA seu Hypocritæ duplices sunt. Alij de doctrina cum pijs in externa professione consentiunt, nec defendunt externa idola, & mores honestè regunt; Sed tamen non renati sunt

sunt per Spiritum Sanctum, sunt sine vero timore Dei, & sine fide. Hi propriè dicuntur mortua membra.

Alij sunt palàm impij, defendentes manifestos errores & idola, & persecutores vera Ecclesia & piorum. Hi etiamsi titulo Ecclesia dominatur: tamen non sunt membra vera Ecclesia, vt tempore nati Christi viua membra Ecclesia erant, Maria virgo, Zacharias, Elisabeth, Ioseph, Pastores, Simeon, Hanna. Sed Principes sacerdotum & Pharisæi nomen Ecclesia sibi arrogantes, & tamen Christum persequentes, non membra Ecclesia, sed ex patre Diabolo erant. Ioh. 8.

Quid est Prædestinatio?

PRAEDESTINATIO est aeternū decretum mentis diuina, quo gratuita bonitate & misericordia, propter Filiū elegit Ecclesiam aeternam, seu homines ipsi placentes, & haeredes vitae aeternae: cuius Ecclesia membra sunt singuli, qui Euangelium Christi fide amplectuntur, & in hac fide vsq; ad finem vitae perseuerant, iuxta dictum: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitae.

Quæ sunt notæ monstrantes veram Ecclesiam in terris?

Tres sunt notæ.

L 2

I. Pu

I. Pura Euangelij doctrina de Christo
Ioh. 10. Oves mea vocem meam audiunt. Vbi unquam enim non est vera noticia Christi & Euangelij, ibi nulla electorum Ecclesia, seu nulli homines Deo placentes & salutis aeternae heredes esse iudicentur, Iohan. 3. Qui non credit Filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

II. Legitimus vsus Sacramentorum,
Marc. 17. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, 1. Cor. 11. Hoc facite in mei memoriam.

III. Obedientia debita ministerio in his, quæ ad ministerium proprie pertinent,

Quomodo colligitur & regitur Ecclesia in his terris?

Per ministerium Euangelij, seu verbum Dei auditum, lectum, cogitatum, &c. per quod Christus ipse efficax est, & spiritu suo mentes & corda audientium ad Deum conuertit, & vera agnitione Dei ac fide illustrat, consolatur, regit, & sanctificat ad vitam aeternam.

Rom. 10. Omnis qui credit in Christum, saluus erit: Quomodo autem credent, de quo non audierunt? Quomodo audient sine predicante? Proinde fides ex auditu verbi Dei existit. Psal. 119 Verbum tuum viuificat me. Psal. 130. In verbo tuo speraui.

Act,

Act. 12. Loquetur tibi verba, per quæ saluaberis tu & domus tua.

Quid est ministerium Euangelij?

MINISTERIUM EVANGELII est officium à Deo institutum, prædicandi in publico Ecclesiæ catu verbum Dei, Legem & Euangelion de Christo, & legitimè administrandi sacramenta, annunciandi remissionem peccatorum, seu absoluedi agentes pœnitentiam, & excommunicandi contumaces, & ordinandi Ecclesiæ ministros, per quod ministerium Deus verè efficax est, ad salutem omni credenti. *Luc. 24. Matth. 10. 18. 28. Rom. 10. Ephe. 4. 1. Tim. 5. 2. Tim. 2*

Quid est Ordinatio?

ORDINATIO Ministrorum in genere est ritus, quo coram tota ecclesia publicum testimonium datur certæ personæ, quod legitimè vocata & idonea sit ad docendum Euangelion, & administranda Sacramenta.

Quod est discrimen inter Ministerium Euangelij, & potestatem politicam?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primum obiectis differunt. Magistratus politicus est custos externæ disciplinæ, & corpora ac fortuna defendit, & punit externa scelera: Ministerium Evangelij versatur circa Animas, nec tantum regit externos mores, sed arguit & sanat corda.

Deinde effectibus seu beneficijs. Per ministerium Evangelij dat Deus æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à morte, & iustitiam ac vitam æternam. Politica potestas externa tantum & corporalia bona, pacem, defensionem corporum, &c. impertit.

Tertiò, pœnis. Magistratus coërcet & punit inobedientes vi corporali seu gladio. Ministerium Evangelij solo verbo seu voce Legis, & legitima excommunicatione arguit.

Quartò. Magistratus politicus habet potestatem condendi novas leges non pugnantes cum naturalibus, quas petulanter violare est peccatum. Minister Evangelij non habet potestatem condendi nova dogmata, aut novos articulos fidei, & novos Dei cultus: nec est peccatum violare traditiones Episcoporum extra casum scandali.

Quid

*Quid est Regnum Christi
in his terris?*

REGNUM CHRISTI est gubernatio Christi, sedentis ad dexteram Patris, qua per ministerium Euangelij omnibus temporib. mundi, colligit sibi in genere humano & seruat Ecclesiam, seu cœtum hominum, qui ipsum Dominum agnoscunt, & in eum credunt, cui cœtui remissionem peccatorum, & æterna bona impertit, eumq; solo verbo & Spiritu Sancto suo, non armis corporalibus gubernat, & oppressum cruce mirabiliter defendit, & tandem ex morte, ad vitam & gloriam æternam resuscitabit.

Ex hac definitione apparet, appellationem REGNI Christi copulare officium Sacerdotis ac Regis Christi & Ecclesiam. Significat enim Regnum Christi in sacris literis plerumq; Ecclesiam, seu cœtum hominum in Christum credentium, Christo Regi subditum & obedientem, ut cum dicimus, Regnum Christi in hac vita oppressum esse cruce & armis: aliàs officia Christi Regis, & beneficia omnia, quæ Ecclesiæ impertit, ut cum dicimus, Regnum Christi esse spirituale, hoc est, Beneficia, quæ Christus per Euangelion Ecclesiæ suæ impertit, non esse pecuniam, opes, potestiam,

tiam pacem corporalem, sed spiritualia & aeterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à peccato & morte, & lucem, sapientiam, iustitiam, vitam, & gloriam aeternam: aliàs modum collectionis & gubernationis Ecclesiae per verbum & spiritum sanctum non arma corporalia: aliàs Regem ipsum Christum & Deum: aliàs hæc omnia coniunctim complectitur.

Quod est discrimen inter Regnum Christi & regna huius mundi?

REGNUM mundanum seu politicum, est gubernatio, in qua vnus homo seu Rex supremum imperium tenens, certis legibus, iudicijs, & armis corporalibus, multitudinem hominum ipsi subiectam, regit, & honestam ciuium disciplinam, & singulorum corpora ac fortunas & pacem publicam defendit.

Etsi autem differentias quatuor inter ministerium Euangelij, per quod Regnum Christi in his terris administratur, & potestatem politicam seu Regiã paulo ante recitauimus: tamen plures adiungi possunt. Primum enim inter personas regum summa dissimilitudo est. Nam Rex Christus est verè & natura Deus. Reges mundani tantum sunt mortales & imbecilli homines. II. Differunt modo guber-

gubernationis. Regnum Christi est spirituale, hoc est, non presidijs & armis corporalibus, non gladijs & hastis, sed solo verbo Dei constituitur & gubernatur. Reges politici legibus humanis & armis ac exercitijs subditos regunt & defendunt. III. Modo obedientia. Reges politici externorum membrorum obedientiam solummodo flagitant, & externa scelera tantum puniunt. Rex Christus interiorum cordis iustitiam requirit. IIII. Modo pœnarum. Reges mundani gladio, Ministri Christi solo verbo delicta puniunt. V. Beneficia regni Christi sunt spiritualia & aterna, videlicet remissio peccatorum, liberatio à morte, iustitia & vita aterna. Reges politici non hac aterna, sed corporalia & momentanea bona, pacem politicam, defensionem, opes & similia suis subditis & amicis impertiunt. VI. Stabilitate. Omnia mundi Regna quâ tumuis potentia & ampla, intereunt & extinguuntur, & redit in nihilũ, quod fuit ante nihil. Christus verò Dominus regnat in monte Zion, ex hoc nunc & vsq; in aeternum. Cũq; Rex aternus sit, Ecclesiam quoq; ipsi subditam, non interire, sed in omni aternitate cum ipso viuere necesse est.

Propter quas causas Ecclesia Christi,
in his terris Cruci subie-
ta est?

Omnia calamitatum totius ge-
neris humani, Ecclesiæ & imperiorum,
L 5   causæ

causæ efficientes & impulsivæ communes

Quatuor sunt:

- I. Peccatum commune totius generis humani, quod vult Deus aboleri. Ideo destruit naturam peccatricem morte & alijs calamitatibus.
- II. Errores mentis humanæ.
- III. Præcupiditates.
- IIII. Tyrannis Diaboli impellentis homines ad scelera, vt cumulet calamitates & pœnas.

Fines autem præcipui duo sunt:

- I. Vt agnoscant homines Deum esse sapientem & iustum, & veram ac horrendam esse iram Dei aduersus peccatum & iniustitiam.
- II. Vt calamitatibus flectantur homines ad Timorem Dei, Modestiam & frenandas cupiditates, quibus ærumnæ accersuntur.

Sed causæ calamitatum Ecclesiæ peculiare Quatuordecim recensentur,
*quarum quatuor sunt
 impulsivæ:*

- I. Lapsus primorum parentum & Peccatum inde in omnes deriuatum.

Rom.

Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Psal. 106. Consumpti sunt propter iniquitates suas. Psal. 107. Propter viam flagitiorum suorum & iniquitates suas adfliguntur.

II. Immundities naturæ interior, videlicet dubitationes de Deo, securitas carnalis, admiratio sui, ἀταξία omnium affectuum &c. quam mundus negligit, hanc vult Deus ab Ecclesia agnosci & emendari. Ieremia 46. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.

III. Odium Diaboli rabiosus insidiantis Ecclesiæ, quàm ceteris hominibus, Genes. 3. 1. Pet. 5. Aduersarius vester Diabolus, tanquam Leo rugiens circumit. Iob. 1.

IIII. Certa delicta sanctorum in Ecclesia, quæ certis pœnis puniuntur. Mich. 7. Iram Domini portabo, quia peccaui ei. Psal. 89. Visitabo in virga iniquitates eorum.

Causse Finales decem:

Calamitates, non ideo nobis imponit Deus, vt perdat nos, sed vt nobis benefaciat, & vtilitates ac bona amplius conferat. Psal. 118. Bonum est mihi Domine, quod afflixisti me. 1. Cor. 11. A Domino corripi-
mur, ne cum hoc mundo damnemur. ἀπωλόμεθα
ἄρ, εἰ μὴ ἀπωλόμεθα.

I. Ut calamitatibus & ærumnis impij ad pœnitentiam vocentur, & in pijs Pœnitentia crescat. *Psal. 38. Imple facies eorum ignominia, & querent nomen tuum Domine. Ose. 5. Thr. 3. Ierem. 31. Castigasti me Domine & eruditus sum quasi iuuenculus indomitus, Conuertere me & conuertar.*

II. Ut explorentur, exerceantur, & confirmentur virtutes sanctorum, Timor Dei, Fides, Inuocatio, Patientia, Confessio, &c. quæ in rebus secundis fiunt languidiores & paulatim prorsus extinguuntur, contra autem crescunt, cum ærumnis exercentur sancti. *2. Par. 20. Cum ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te Deus tolluntur, Esaia 26. Domine, in angustia querimus te, cum nos corripis, clamamus anxie. 1. Pet. 1. Paulisper contristati varijs tentationibus: vt probata Fides vestra preciosior auro per ignem probato inueniatur, in laudem & gloriam Dei. Esa. 28. Vexatio dicit intellectum. Rom. 5. Tribulatio patientiam parit, patientia probationem.*

III. Ut Ecclesia agnoscat iram Dei aduersus peccatû commune totius generis humani, & aduersus interiorem immundiciem, quam mundus negligit. *Ier. 13. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.*

IIII. Ut afflictiones sint testimonia immortalitatis piorum. *Norma enim iustitie Dei*

Dei certa & immota est, vt pijs tandem benefiat, malis malè.

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinæ, & sint occasiones diligentius discendæ doctrinæ. Psal. 119. Bonum est mihi Domine, quòd humiliasti me, vt discerem iustificaciones tuas.

VI. Vt pij efficiantur similes imaginis filij Dei Roman. 8. 1. Pet. 4. Comunicantes passionibus Christi gaudete, vt etiam in releuatione gloria eius gaudeamus exultantes.

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem, &c. & vt caueant futuros lapsus. Esaiâ 27. Hic est fructus afflictionis eius, vt auferatur peccatum eius. 1. Cor. 4. Etsi exterior noster homo corrumpitur, tamen interior renouatur quotidie.

VIII. Vt appareat Ecclesiam obedire, non propter aliqua corporum commoda sed propter solam gloriam Dei.

IX. Vt præsentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, ac vt nos immediatè à solo Deo adiutos & liberatos esse appareat. vt Daniel inter Leones inquit: Necum est Dominus, qui non derelinquit diligentes se Psal. 109. Adiuua me & saluum me fac, vt sciant quia manus tua hæc: quod TV Domine fecisti illud. Deut 8. Adsti-

*Adflixit te, ne diceret Fortitudo & robar manus
mea hæc omnia præstant.*

X. Ut amplissima præmia calamitosis promissa consequamur. *Matth. 5. Tali-
um est regnum celorum. 2. Corinth. 4. Momen-
tanea leuitas afflictionis, æternum pondus gloria
arit.*

*Quæ sunt præcipuæ & effica-
ces Consolationes opponen-
dæ cruci & calami-
tatibus?*

Ethnicæ seu Philosophicæ consolatio-
nes sunt septem :

I. Necessitas ferendi mala, quæ do-
lendo tolli non possunt. Feras non cul-
pes quod mutare non potes.

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia. Est aliquid ma-
gnis crimen abesse malis.

IIII. Exempla.

V. Collatio euentuum.

VI. Causæ finales seu vtilitates.

VII. Spes liberationis. *Quia o-
mnium rerum vicissitudo est.*

*Nec fera tempestas toto tamen horret in anno,
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.*

Christi-

Christianæ autem consolationis duodecim fontes sunt, ex quibus sex priores, etsi titulo cum Philosophicis congruunt, tamen res maiores continent, & adduntur sex alia verè efficaces, & Philosophis ignota, sed in solo Evangelio patefacta & Ecclesie propria.

- I. Necessitas obediendi Deo, sub cuius manu potenti nos humiliari oportet, & nequaquã eius sapientia & iustitia repugnare. 1. Pet. 5. *Iob. 1. Dominus dedit, Dominus abstulit. Psal. 118. Castigās castigavit me Dominus. Psal. 39. Obmutui & non aperiã os meum, gloriam tu fecisti.*
- II. Dignitas Virtutis, & pietatis erga Deũ ac confessionis anteferenda omnibus rebus secundis aut aduersis. *Matth. 10. Qui diligit patrẽ aut matrem, plus quã me, non est me dignus.*
- III. Bona conscientia, & vulneratæ conscientie sanatio per fidem in Filium Dei. 1. Pet. 4. *Nemo vestrũ patiatur vt homicida, fur, aut facinorosus. 1. Ioh. 2. Si quis peccaverit, advocatũ habemus apud Deum, IESVM CHRISTVM.* Ita lapsis agentibus penitentiam Deus commutat penas in salutaria exercitia Fidei, patientie, Inuocationis, &c. quæ non signa iræ, vt in Saule, sed paterna castigationis, sicut in Dauide, sunt.

IIII. Exempla Filij Dei, Abelis, Apostolorum, martyrum & totius Ecclesie, quam oportet similem fieri imaginis Filij Dei.

V. Collatio euentuum. Nam in rebus secundis omnes fiunt securiores & insolentiores.

VI. Causse finales seu Vtilitates decem prius recitatae sunt, quibus testimonia adiungantur.

VII. Agnitio bonae voluntatis Dei certo promissae propter Christum, seu benevolentiae Dei erga nos. Ebraeos 12. Prouerb. 3. Quem diligit Dominus, castigat, & flagellat omnem filium quem recipit.

VIII. Praesentia Dei in ærumnis. Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione. Esa. 57. Habitabis cum contrito & humili spiritu. Esa. 43. Meus es tu, cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te, cum transferis per ignem, non consumeris.

IX. Promissio auxilij diuini corroborantis corda in ærumnis, vt perferre onus possint. Naham. 1. Bonus Dominus, & confortans in tribulatione. 1. Corinth. 10. Fidelis Deus, qui non sinit nos tentari supra vires.

X. Promissio mitigationis calamitatum in hac vita, & certae liberationis, vel in hac vita, vel in aeterna. Psal. 84. Mitigasti omnem iram tuam. Psal. 103. Sicut Pater miseretur filiorum, &c. Psal. 50. Inuoca me, & ego eripiam

ego eripiam te. Psal. 34. Multa tribulationes iustorum, & ex omnibus liberabit eos Deus.

XI. Ad has promissiones cum accedit fides statuens Deum nobis adesse & mitigare calamitates: inuocatio petens in ærumnis auxilium & liberationem, obedientia, spes auxilij & liberationis, patientia, &c. hac omnia coniuncta, sunt sacrificium Deo gratissimum. Psal. 51. Sacrificium Deo spiritus contribulatus.

XII. Postremus & præcipuus consolationis locus est immortalitas Ecclesiæ, Resurrectio corporum, & portus vitæ æternæ, in quo Ecclesia liberata ex omnibus miserijs suauissimè acquiescet, & diuina luce, sapientia, iustitia, gloria & læticia à Deo complebitur. 2. Cor. 4. Momentanea leuitas afflictionis æternum pōdus gloria parit. Rom. 8. Conglorificabimur, si tamen vnà patientur.

DECIMVS LOCVS.

DE IMMORTALITATE
ECCLESIAE, RESURRECTIONE
corporum,
& vita æterna.

M

Quid

Quid est Mors?

Mors corporis est dissolutio Animæ & corporis seu amissio vitæ, & interitus ac dissipatio corporis, qua propter peccatum redit in nihilum, quod fuit ante nihil.

MORS animæ **SPIRITUALIS** est Impietas seu peccatum non remissum, propter quod homo obnoxius est iræ Dei & æternis penis. Ioh. 5. Mortui audient vocem Filij DEI, & audientes viuent, hoc est, Impij ad Deum conuertentur, & noua iustitia ac vita donabuntur. Hanc primam ad Deum conuersionem, seu Fidem, qua credens in Christum à peccato & iræ Dei liberatur, nominat Iohannes, Resurrectionem primam. Sicut & Mors prima ipsi est discessus animæ à corpore, Mors secunda, æterna damnatio.

Quid est Mors piorum?

Est transitus Animæ, ab omni peccato & miserijs huius vitæ liberatæ, in æternam vitam seu beatam consuetudinem Dei & Ecclesiæ cœlestis.

Quid est status Animarum post hanc vitam?

ANIMAE PIORVM ex hac vita discedentium, non intereunt, nec somno opprimuntur sempiterno, sed supersites, Dei

Dei conspectu & consuetudine, in tranquilla pace & gaudio fruuntur, donec completo numero saluandorum, redeant in domicilia corporum suorum, & perfecta beatitudine & gloria vnâ cum corporibus ornentur. *Sapi. 3. Iustorum anime in manu Dei sunt, & non tanget illas tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori, at illi sunt in pace.*

Recita testimonia de immortalitate Animæ.

Matth. 10. Animam non possunt occidere.

Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso. Matth. 22. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Non est Deus Deus mortuorum, sed viventium. Matth. 17. Christus colloquitur cum Mose, qui annis 1500. ante, ex hac vita discesserat.

Luc. 16. Lazarus & Diues mortui viuunt.

Apocal. 6. 7. Vidi animas interfectorum propter verbum Dei, & sunt coram throno Dei, & seruiunt ei die & nocte.

DE RESVSCITATIONE
MORTUORVM,

Qua Deus extrema mundi die, verbo suo omnipotenti, omnium hominum mortuorum corpora in vitam reuocabit, & rursus animabus suis coniunget,

vt vel p̄nas scelerum æternas cum Diabolis sustineāt, vel pietatis & rectè factorum præmia in cœlis æterna percipiant.

Testimonia:

Sedes materia seu præcipuum testimonium est Decimumquintum caput prioris Epistola ad Corinthios. 1. Thess. 4. Ezech. 37.

Iob. 19. Scio quod Redemptor meus uiuit, & quod in nouissimo die, de terra resurrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum, quem uisurus sum Ego ipse, & non alius. Reposita est hac spes in sinu meo.

Esai. 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Dan. 12. Qui dormiunt in puluere terra, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum. Qui autem docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudierunt multos, quasi stella in perpetuas æternitates. Iohan. 11. resuscitatur Lazarus. Ego sum resurrectio & uita. Iob. 5. Veniet hora, cum omnes qui sunt in sepulchris, audient vocem filij hominis & prodibunt, alij in resurrectionem uitæ, alij in resurrectionem iudicij.

D E Æ T R E M O

I U D I C I O .

○ Certò secuturum est **EXTREMUM IUDICIUM**, in quo Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, in forma natu-

rae humanae à se assumtae, omnes homines pios & impios, ex morte resuscitados ante tribunal suum adducet, & impios ac damnatos, vnà cum Diabolis, in aeternum ignem abijciet, pios vero & electos in regnum caelorum ante mundi conditionem ipsis paratum transferet.

Matth. 25. Cùm venerit Filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriae suae, & iudicabit, &c. Nam eo in loco, non solum aduentus Christi ad iudicium, sed etiam Processus & forma Iudicij copiose describitur. Act. 17. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iustitia. Ecclo. 12. Cuncta quae fiunt, adducet Deus in iudicium, etiam occulta, siue bona siue mala.

DE MORTE AETERNA.

MORS IMPIORVM AETERNA seu MORS secunda, erit horribilis pavor anxietas & fuga, seu acerbissimi morsus & cruciatus cordis sentientis iram Dei, & supplicia corporum in ignibus viuentium, in vitione sine combustione, dolore sine extractione.

Iohan. 1. Qui non credit Filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Rom. 2. In reuelatione iusti iudicij Dei impijs ventura est indignatio & ira & afflictio & angustia.

stia super omnem animam hominis facientis malum.

Marc. 9. Abjicientur in Gehennam, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

Matth. 25. Item maledicti in ignem aeternum, &c.

DE VITA AETERNA.

Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Ioh. 6. Hac est voluntas Dei, ut omnis qui videt Filium & credit in eum, non pereat sed habeat vitam aeternam.

Iohan. 17. Hac est vita aeterna, ut agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Quid est vita aeterna?

VITA AETERNA erit conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte, & profus ab omni peccato liberata, coram intuebitur essentiam & voluntatem totius divinitatis, aeterni Patris, Filij, & Spiritus Sancti, & nova ac perpetua luce, sapientia, iustitia, vita & laticia aeterna a Deo, qui erit omnia in omnibus, complebitur, & vicissim Deum celebrabit.

DEO GLORIA.

BREVIS EXPLICATIO
PRECATI
ONIS DOMINI-
CÆ PATER

N O S T E R.

PRæcipuus & summus **DEI**
 cultus, & optimum ac præstantissimū
 hominis opus, cuius causa & conditi à
 Deo, & per Filiū redempti sumus, & Spi-
 ritu diuino sanctificamur: atq; adeo soli-
 us Ecclesiæ Dei propriū decus, & firmis-
 totius vitæ piorum præsidium est, vera
 agnitio & **INVOCATIO** Dei, **Quam**
 vult Deus à nobis assiduè & religiosè
 exerceri, & bona ac liberationes in peri-
 culis à se peti & expectari, vt **DEO** ho-
 norem proprium diuinitatis tribua-
 mus, eumq; non inanè nomen esse, nec
 negligere homines, sed verè adesse nobis
 præsentem & opitulatorem, & in tantis
 miserijs opem ferre inuocantibus agno-
 scamus & profiteamur. Itaq; hunc Inuo-
 cationis cultum præcipuè à nobis Deus
 flagitat, & optimam ac perfectissimam
FORMAM PRECANDI ipse nobis

M 4

per

per Filium suum Dominum nostrum Iesum Christum. *Luc. 11. & Matth. 6. prescripsit.* in cuius recitatione, hi sex loci assidue considerandi sunt.

I. **QVIS SIT VERVS DEVS** quem compellamus, videlicet æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, vnà cum Filio suo & Spiritu Sancto, patefactus in Ecclesia, misso hoc ipso Filio mediatore, propter quem nos quoque confugiētes ad ipsum fide, paterna beneuolentia complectitur & nostras preces recipit, & exaudit. Hanc doctrinam continet compellatio Dei: Pater noster.

II. **MANDATVM** Christi, quod præcipit inuocationem, & quidem nominatim recitationem huius formæ verborum à Christo traditæ, *Luc. 11.*

III. **POENITENTIA** seu conuersio ad Deum vera, agnoscens & deplorans suam indignitatem & peccata, vt Daniel orans primum peccata sua confitetur.

IIII. **PROMISSIONES DEI** amplissimæ, quòd velit Deus & peccata agentibus pœnitentiam remittere, & nostram inuocationem recipere & exaudire, & bona optata, eo ordine & modo exhibere, quem in promissione expressit. Ideo dicimus, Pater noster, Pater est: Ergo pater

ternæ

terna beneuolentia & εὐσπλαγχνία nos cōm-
plectitur, vt Luc. 11. multis verbis dicitur:
Si vos, cum sitis mali, nostis bona dona
dare filijs vestris: quantò magis Pater
vester cœlestis, dabit Spiritum Sanctum
petentibus. Psal. 103. Sicut pater misere-
tur filiorum &c. Et est Noster pater, non
solum diligens suum vnigenitum Filium,
de quo inquit: Hic est Filius meus dile-
ctus, sed etiam propter eum Nos adop-
tinos filios amans, respiciens, curans,
defendens, exaudiens, saluans.

V. FIDES addens Amen diuinis pro-
missionibus, & certò statuens, sibi à Deo
Patre φιλοσόφω peccata remitti, & suas
preces exaudiri, propter Filium media-
torem.

VI. RES PETENDAE spirituales &
corporales, æternæ & præsentis, quæ sa-
pientissimo ordine, & admirabili breui-
tate, in septem petitiones à Christo di-
stributæ sunt.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomen significat noticiam seu agniti-
onem, inuocationem & celebrationem.

Sanctificare significat sanctum, id est
pulum, mundum, Deo placens facere,
& dicare vsibus diuinis.

M 5

Peti-

Petimus igitur hac oratione, Sanctificetur nomen tuum:

- I. Ut noticia seu agnitio Dei vera & pura in genere humano conferretur, & omnes falsæ opiniones de Deo, & dubitationes ex nostris mentibus tollantur.
- II. Ut vera de Deo doctrina & vox Evangelij latè spargatur, & delcantur omnia impura dogmata & hæreses, quibus nomen Dei contumelia afficitur.
- III. Ut vera & munda inuocatione & obedientia, sine maculis peccatorum, Deus colatur & celebretur, & Dei gloria, nostro nomini & famæ & omnibus rebus humanis à nobis anteferatur.

SECUNDA PETITIO.

Adueniat Regnum tuum.

REGNUM DEI in hac vita est gubernatio Dei, qua non solum naturam vniuersam à se conditam, ac genus humanum in primis custodit & conseruat, & sceleratos punit, sed etiam per ministerium Evangelij propter Christum colligit sibi Ecclesiam omnibus temporibus mundi, & remittit ei peccata, liberat eam ab æterna morte, sanctificat eam dato Spiritu Sancto, mirabiliter defendit & regit eam oppressam cruce in hac vita, reprimit diabolos & tyrannos & prauos naturæ

naturæ impetus, & resuscitat eam ex morte ad vitam & gloriam æternam.

Hæc bona omnia, videlicet:

Collectio Ecclesiæ per vocem Evangelij, destructio regni diaboli, gubernatio Spiritus Sancti, defensio in hac vita, & regnum ac gloria cœlestis: petuntur hac oratione, Adueniat regnum tuum.

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.

Petimus, vt nostræ voluntates, nostra consilia & actiones cum voluntate & verbo tuo congruant. Flecte nostras voluntates, vt tibi in tolerandis rebus aduersis, faciendis officijs vocationis, denique in omni vita obediamus, vt Angeli in cœlo tibi obediunt: da felices successus in vocatione Ecclesiastica, politica & Oeconomica, vt tibi grata fiant.

QUARTA PETITIO.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Significat autem panis quotidianus ipsam vitam corporis, bonam valetudinem, victum, vestitum, pacem, honestam disciplinam, fertilitatem terræ, hospitia, domos,

Quia tuum est Regnum.

In fine adduntur causæ impulsivæ & finales, propter quas expectamus bona petita in septem petitionibus prioribus.

Tuum est regnum) Tu es Rex & Pater noster, ideo vis bona promissa dare.

Et potentia) potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et gloria) Causa finalis, propter quam petuntur bona, sit Gloria Dei, videlicet, ut, cum Deus exaudit, testetur sibi curæ esse Ecclesiam: ut blasphemi refutentur qui disputant, non esse Deo curæ res humanas, non exaudiri Ecclesiæ preces: ut Fides piorum confirmetur, ut cum hæc beneficia recitantur, multi agnoscant Deum, & inuitentur ad Timorem Dei & Fidem: ut gratiarum actione Deus celebretur.

Amen) Certum sit & eueniat, quod petimus. Hæc nostra precatio non est inane murmur, sed certo statuimus exaudiri nostras preces, & certo impetrari optata bona iuxta promissiones, Amen.

REGVLAVITÆ.

PHILIP. MEANCH.

N Vllius est felix conatus & utilis vnquam,
Consilium si non etq; iuuetq; Deus.
Tunc iuuat ille autem, cum mens sibi conscia recti
Mandati officij muner. iusta facit.
Et simul auxilium present à numine Christi
Poscit, & expectat vn dubitante fide.
Sic procedit opus saustunpopuliq; tibiq;
Nauis & aura tua vela secunda vehet.
Inuict amq; Dei dextrar. vis nulla repellit.
Omnia cogentur cedere prona Deo.
Ipsa etiam quamuis adamantini incisa feruntur,
Cum petimus, ceunt fata seuera Deo.
Nec Deus est numen larearum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ipse potest solis curru inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare iubet.

PRECATIO EX

2. PARAL. 20.

IN tenebris nostra & densa caligine mentis
Cum nihil est toto pectore consilij,
Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis,
Nostra tuamq; fides solius orat opem.
Tu rege consilij actus, pater optime nostros,
Nostrum opus vt laudi seruiat omne tua.

A 2294 255
T Emaneat Imper servante Ecclesia Chrifte,
Insertosq; ipsi nos tua dextra regat.
Tres velut in flamma testes Babylonide seruas,
Rex vbi presentm te videt esse Deum.

PRECATIO SVMTA EX
DICTO GENESIS I. SPI-
ritus Dei fouebat aquas.

PHILIP. MELANCH.

Spiritus vt Domini inscentia corpora fouit,
Cum manus artificis conderet ipsa Dei:
Sic foueat cætus, qui Christi oracula discunt,
Accendatq; igni pectora nostra suo.

FINIS.

LIPSIÆ.

IMPRIMEBAT GEORGIVS
DEPNERVS.

ANNO.

M. D. LXXXII.

